

Ekonomická
fakulta
Faculty
of Economics

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Ekonomická fakulta

Katedra účetnictví a financí

Bakalářská práce

Zajišťovací instituty v civilním právu

Vypracovala: Nikola Marýšková
Vedoucí práce: JUDr. Marta Uhlířová, Ph.D.

České Budějovice 2014

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Fakulta ekonomická

Akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Nikola MARÝŠKOVÁ**
Osobní číslo: **E11108**
Studijní program: **B6208 Ekonomika a management**
Studijní obor: **Účetnictví a finanční řízení podniku**
Název tématu: **Zajišťovací instituty v civilním právu**
Zadávací katedra: **Katedra práva**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl práce:

Cílem práce je porovnání stávající právní úpravy zajišťovacích institutů v soukromoprávní oblasti s právní úpravou, kterou přináší nový občanský zákoník. Práce je zaměřena především na institut smluvní pokuty, ručení, zástavního práva, částečně také právní institut směnky. V práci bude kladen důraz nejen na přednosti a nedostatky nové právní úpravy, ale i na srozumitelný výklad problematiky zajišťovacích institutů.

Metodický postup:

1. Analytická metoda - studium odborné literatury a příslušných právních předpisů.
2. Analýza vybraných zajišťovacích institutů.
3. Srovnávací metoda, jejímž úkolem je komparace s právní úpravou dle nového občanského zákoníku.
4. Praktická část promítající problematiku do účetnictví.

Rámcová osnova:

1. Úvod.
2. Cíl práce, metodika, hypotézy.
3. Přehled zvolené problematiky - literární rešerše.
4. Komparace.
5. Vlastní práce - vyhodnocení vhodnosti institutů, výsledky porovnání a návrhy řešení.
6. Praktická část.
7. Závěr.
8. Seznam použitých zdrojů.

Rozsah grafických prací: **dle potřeby**
Rozsah pracovní zprávy: **50-60 str.**
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**
Seznam odborné literatury:

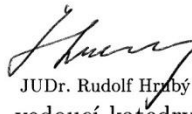
- BĚLINA, M. a L. DRÁPAL, L.** *Zákoník práce.* Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7179-251-2.
KOVAŘÍK, Zdeněk. *Směnka a šek v České republice.* 6. vydání,. Praha : C.H.Beck, 2011. ISBN 978-80-7400-402-5.
PLÍVA, S. *Obchodní závazkové vztahy.* 4. díl. Praha : ASPI, 2009. ISBN 978-80-7357-444-4.
ŠTENGLOVÁ, I., S. PLÍVA, M. TOMSA a kol. *Obchodní zákoník.* 13. Vydání. Praha : C.H.Beck, 2010. ISBN: 978-80-7400-354-7.
ŠVESTKA, J., J. DVOŘÁK a kolektiv. *Občanské právo hmotné. Svazek I.* 5. aktualizované a doplněné vydání. Praha : Wolters Kluwer, 2009. ISBN 978-80-7353-468-0.
ŠVESTKA, J., J. DVOŘÁK a kolektiv. *Občanské právo hmotné. Svazek II.* 5. aktualizované a doplněné vydání. Praha : Wolters Kluwer, 2009. ISBN 978-80-7353-473-4.
ŠVESTKA, J., J. DVOŘÁK a kolektiv. *Občanské právo hmotné. Svazek III.* 5. aktualizované a doplněné vydání. Praha : Wolters Kluwer, 2009. ISBN 978-80-7357-465-9.
ŠVESTKA, J., J. SPÁČIL, M. ŠKÁROVÁ, M. HULMÁK a kol. *Občanský zákoník II. Komentář.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. ISBN 978-80-7400-004-1.

Vedoucí bakalářské práce: **JUDr. Marta Uhlířová, Ph.D.**
Katedra práva

Datum zadání bakalářské práce: **20. března 2013**
Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2014**

doc. Ing. Ladislav Rolínek, Ph.D.
děkan

JIHOČESKÁ UNIVERZITA
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
EKONOMICKÁ FAKULTA
Studentská 13 (1)
370 05 České Budějovice

JUDr. Rudolf Hrabý
vedoucí katedry

V Českých Budějovicích dne 20. března 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci na téma „Zajišťovací instituty v civilním právu“ vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47 zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Jindřichově Hradci 10. 3. 2014

Nikola Marýšková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí bakalářské práce JUDr. Martě Uhlířové, Ph.D. za odborný dohled, věcné připomínky, vstřícnost a užitečné rady, které mi věnovala po celou dobu zpracování této práce.

Obsah

Přehled použitých zkratk	3
1. Úvod	4
2. Metodika	7
3. Literární rešerše	8
3.1 Závazkové právo.....	8
3.1.1 Právní úprava závazkového práva.....	9
3.1.2 Občanskoprávní závazky	10
3.1.3 Obchodní závazkové vztahy	11
3.2 Zajištění závazkových právních vztahů dle OZ a ObchZ	13
3.2.1 Smluvní pokuta dle OZ a ObchZ.....	15
3.2.2 Ručení dle OZ a ObchZ.....	18
3.2.3 Zástavní právo dle OZ a ObchZ	22
3.2.4 Směnka jako zajišťovací institut	25
3.2.5 Zajištění v pracovním právu	27
4. Komparace	30
4.1 Zajištění závazkových právních vztahů dle NOZ.....	30
4.1.1 Smluvní pokuta dle NOZ.....	32
4.1.2 Uznání dluhu dle NOZ.....	34
4.1.3 Ručení dle NOZ	35
4.1.4 Zástavní právo dle NOZ.....	36
4.1.5 Finanční záruka dle NOZ.....	39
4.1.6 Dohoda o srážkách ze mzdy nebo jiných příjmů dle NOZ	40
5. Praktická část	42
5.1 Smluvní pokuta a úroky z prodlení.....	42
5.1.1 Vymezení smluvní pokuty a úroků z prodlení z hlediska účetnictví ...	42
5.1.2 Postup účtování smluvních pokut a úroků z prodlení	42
5.2 Směnka	44
5.2.1 Vymezení směnky z hlediska účetnictví.....	44
5.2.2 Oceňování směnek.....	44
5.2.3 Směnky jako platební prostředek.....	45
5.2.4 Postup účtování směnek	46
5.2.5 Vyhotovení směnky vlastní a směnky cizí	50

5.2.6 Prodej směnek	52
6. Závěr	55
7. Summary and keywords	58
8. Seznam použitých zdrojů	60
8.1 Právní předpisy	60
8.2 Seznam knih	60
8.3 Elektronické prameny.....	61
9. Seznam tabulek	
10. Seznam obrázků	

Přehled použitých zkratk

NOZ – zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

OZ – zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

ObchZ – zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

ZP – zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů

ZSŠ – zákon č. 191/1950 Sb. směnečný a šekový, ve znění pozdějších předpisů

ZDP – zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů

OSŘ – zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

DZ – důvodová zpráva k NOZ

1. Úvod

V této bakalářské práci se věnuji zajišťovacím institutům civilního práva. Vybraná problematika spadá do závazkového práva, jež je nedílnou součástí občanského práva hmotného. Úprava zajištění závazkových právních vztahů sahá hluboko do historie a je potřeba ji neustále zdokonalovat, neboť lidé mají od nepaměti tendenci v některých případech porušovat své povinnosti vyplývající ze závazků. Hlavní funkcí zajišťovacích prostředků je posílit postavení věřitele a dosáhnout navrácení plnění, jež dlužníkovi poskytl.

Datum 1. 1. 2014 znamená významný převrat v soukromém právu České republiky, tímto dnem nabyt účinnosti nejen nový občanský zákoník (zák. č. 89/2012, Sb., občanský zákoník, dále jen „NOZ“), ale i zákon o obchodních korporacích (zák. č. 90/2012 Sb., zákon o obchodních korporacích, dále jen „ZOK“). Novým občanským zákoníkem (NOZ) dochází k nahrazení dosavadního, přes 50 let starého občanského zákoníku, v jehož úpravě jsme naráželi na systematické nedůslednosti uspořádání závazkového práva. Toto nepřehledné uspořádání mělo kořeny v kodifikaci občanského práva z roku 1964. Když se po roce 1989 objevila potřeba reagovat na nově vzniklé právní instituty a potřeba upravit právní vztahy vznikající mezi podnikateli, tehdejší zákonodárce zvolil řešení úpravy institutů závazkového práva v samostatném předpisu, kterým byl obchodní zákoník (ObchZ). Tím však vznikla dualita mezi občanskoprávními a obchodněprávními závazky, která v aplikační praxi často činila nemalé problémy. Naproti tomu NOZ představuje návrat k římskému právu v oblastech, jež zmíněná kodifikace odstranila. Lze předpokládat, že největší výhodou by mělo být právě sjednocení závazkového práva, tedy odstranění dualismu mezi původním občanským a obchodním zákoníkem. Vedle toho NOZ upravuje i nové instituty, jež dosavadní právní úprava neznala.

Přestože NOZ vstoupil v účinnost k 1. 1. 2014, nelze zcela zapomenout na předchozí úpravu dle OZ a ObchZ. Důvodem je ustanovení § 3073 NOZ, dle kterého se práva ze zajištění závazku, jež vznikla před účinností tohoto zákona, posuzují až do svého zániku dle dosavadních právních předpisů. Je tedy zřejmé, že v praxi se ještě dlouhou dobu budeme setkávat s úpravou, jež byla aplikována podle OZ a ObchZ. Z tohoto důvodu je zcela nezbytné zabývat se právní úpravou zajišťovacích prostředků před 1. 1. 2014 i po tomto datu. Proto je v této práci kladen takový důraz na analýzu a komparaci zajišťovacích institutů dle OZ, ObchZ a NOZ.

Hlavním přínosem zpracování této práce je posouzení výhodnosti vybraných ustanovení týkajících se zajišťovacích institutů uvedených v novém občanském zákoníku. V práci však bude kladen důraz nejen na přednosti, ale i nedostatky nové právní úpravy.

Stěžejním cílem této bakalářské práce je porovnání právní úpravy zajišťovacích institutů v OZ a ObchZ s úpravou, kterou představuje nový občanský zákoník. Celá práce je zaměřena především na institut smluvní pokuty, ručení a zástavního práva. Nalezneme zde i kapitolu týkající se zajišťovacích směnek, vzhledem k tomu, že v současné době jejich podstatná část plní právě tuto funkci. Mezi dílčí cíle patří srozumitelný výklad dané problematiky.

Pro vytvoření přehledné struktury jsem práci rozdělila na kapitoly a podkapitoly. Po úvodu následuje literární rešerše, v níž je nutné zabývat se charakteristikou závazkového právního vztahu a vymezením základních pojmů z oblasti závazkového práva. Velmi stručně jsou zde uvedeny nejdůležitější zákony, v nichž nalezneme úpravu závazkového práva. Dále jsou zde popsány občanskoprávní závazkové vztahy a obchodní závazkové vztahy. Tato část práce slouží k rychlé orientaci čtenářů a obecnějšímu zařazení dané problematiky.

V druhé části literární rešerše jsou stručně představeny vybrané zajišťovací instituty uplatňované v českém právu. Hlavním posláním této části je přiblížit daný výklad tak, aby si čtenář mohl vytvořit ucelený přehled o různých formách zajištění závazků, jež do 1. 1. 2014 upravoval občanský zákoník, obchodní zákoník i zákoník práce. Smyslem této kapitoly je také získat základní představu o tom, co mají instituty společného a co je jejich výhodou.

Jednotlivé podkapitoly komparativní části této bakalářské práce jsou věnovány porovnání zajišťovacích prostředků uvedených v literární rešerši z hlediska právní úpravy účinné před 1. 1. 2014 a po tomto datu. U každé z těchto podkapitol jsou zdůrazněny zásadní rozdíly mezi srovnávanými úpravami.

Na danou problematiku navazuje část praktická, v níž je zpracován postup účtování smluvních pokut i úroků z prodlení. Tato kapitola se zabývá také vymezením směnek z hlediska účetnictví, jejich zaúčtováním a vyhotovením směnky vlastní a směnky cizí.

Závěrečná kapitola obsahuje souhrn veškerých poznatků z předchozích kapitol a zhodnocení nové úpravy týkající se zajištění závazkových právních vztahů. Po této

kapitole následuje shrnutí v anglickém jazyce. V poslední kapitole jsou uvedeny všechny zdroje, které byly využity pro zpracování této bakalářské práce.

2. Metodika

Hlavním cílem této bakalářské práce, vycházejícím ze zadání, bylo srovnání právní úpravy zajišťovacích prostředků účinné do 31. 12. 2013 s úpravou obsaženou v novém občanském zákoníku.

Výklad, který je uveden v přehledu řešené problematiky, jsem vypracovala na základě informací získaných z právních publikací od řady autorů, zejména **Občanské právo hmotné** k obecné charakteristice závazkového práva. Dále jsou v tomto stručném a srozumitelném přehledu shrnuty významné poznatky týkající se tématu zajištění závazků, které jsem čerpala především z komentářů k občanskému zákoníku a doporučené literatury. Vzhledem k tomu, že řešená problematika je velmi rozsáhle upravena i v dalších právních předpisech, bylo nezbytné prostudovat i jednotlivá ustanovení zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

Poté jsem se věnovala již samotné komparaci právní úpravy. Značnou pozornost jsem tedy zaměřila na studium třech právních předpisů, a to zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a v neposlední řadě zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. K rozpoznání detailnějších odlišností mezi jednotlivými prostředky k zajištění a k snazší orientaci mi posloužily odborné články od různých autorů.

V závěru této bakalářské práce jsem zhodnotila nejdůležitější změny v oblasti zajišťovacích institutů v ustanoveních NOZ, jenž vstoupily v platnost 1. 1. 2014.

Jednotlivé postupy:

Studium odborné literatury, právních předpisů a příslušné judikatury.

Charakteristika závazkového práva a vymezení základních pojmů.

Analýza vybraných zajišťovacích prostředků.

Porovnání úpravy účinné do 31. 12. 2013 s úpravou v novém občanském zákoníku.

Promítnutí smluvní pokuty, úroků z prodlení a směnek do účetnictví.

Zhodnocení nové právní úpravy.

3. Literární rešerše

3.1 Závazkové právo

V rámci první části literární rešerše je v krátkosti popsána obecná charakteristika závazkového práva. Přestože následující přehled svým obsahem značně přesahuje zadání práce, nejedná se o nadbytečnou kapitolu. Rozsah tohoto stručného shrnutí je stanoven tak, aby byl čtenář schopen zasadit řešený problém do obecných souvislostí.

„Závazkové neboli obligační právo je část občanského, resp. širšího soukromého práva, kterou tvoří soubor právních norem o závazcích.“ Účelem tohoto práva je zabezpečit uspokojování potřeb lidí ve vzájemné kooperaci. Je nutné, aby tato součinnost byla zabezpečována právem, jeho závazností, sankcemi a vynutitelností práv.

Závazkem se rozumí:

- závazkový právní vztah – významný druh občanskoprávních vztahů čili závazek v širším smyslu,
- závazková povinnost – povinnost vyplývající z tohoto závazkového právního vztahu neboli závazek v užším smyslu. (Knappová II, 2002, s. 21)

Právní normy závazkového práva regulují práva a povinnosti mezi účastníky občanskoprávních vztahů. Zahrnují nejen úpravu vzniku, změny, zániku a zajištění závazkových vztahů obecně, ale i úpravu jednotlivých závazkových druhů¹.

(Janků, 2013, s. 171)

Závazkový právní vztah definujeme jako občanskoprávní vztah, v němž jeden subjekt má postavení věřitele, tj. toho, kdo má právo na plnění od druhého a druhý subjekt má postavení dlužníka, tj. toho, kdo je povinen splnit závazek. Jedná se o právní vztah mezi subjekty, které mají vůči sobě vzájemná práva a povinnosti. Vzniká zde právní pouto, které bylo známo již v římském právu. Toto právní pouto se vytváří v soukromém právu autonomně, tedy z vlastní vůle a rozhodnutí stran nejčastěji smlouvou. Pojmy věřitel a dlužník jsou obecné, platí i u vztahů, ve kterých se nejedná o peněžité plnění. U závazků ze smluv však častěji používáme konkrétní označení stran, např. kupující a prodávající, pronajímatel a nájemce, půjčitel a vypůjčitel.

¹ např. smlouvy, závazky z deliktů

Základní pojmy:

- pohledávka - subjektivní právo věřitele závazkového právního vztahu požadovat od druhé strany nějaké plnění, tj. něco dát, konat, něčeho se zdržet nebo něco trpět;
- nárok - splatná pohledávka, vymahatelná u soudu;
- dluh - povinnost dlužníka poskytnout věřiteli jím požadované plnění v souladu s pohledávkou;
- věřitel (kreditor) – subjekt oprávněný, který má v závazkovém právním vztahu pohledávku;
- dlužník (debitor) – subjekt povinný, který má závazek tuto pohledávku splnit.
(Knappová II, 2002, s. 21 - 48)

3.1.1 Právní úprava závazkového práva

Jak jsem již uvedla v úvodu, závazkové právo je součástí práva soukromého, jehož právní úpravu nalezneme v několika různých předpisech.

Za základní soubor norem považujeme občanský zákoník (NOZ). V OZ byla úprava závazkových vztahů zakotvena na dvou místech: v šesté části² – Odpovědnost za škodu a za bezdůvodné obohacení a osmé části³ – Závazkové právo. Rozsáhlý soubor norem byl také obsažen v obchodním zákoníku. Ten se zabýval úpravou závazků ve třetí části. Samostatnou úpravu obsahuje i zákoník práce, neboť za specifické závazkové vztahy považujeme i ty, které vznikají z pracovních smluv a dohod.

Závazkové právní vztahy byly dále upraveny v dalších zákonech:

- v autorském zákoně,
- v zákoně o cenných papírech,
- v zákoně o rodině,
- v zákonech privatizačních a restitučních,
- v zákoně o ochraně průmyslových vzorů,
- v zákoně o nájmu a pronájmu nebytových prostor aj.

(Knappová II, 2002, s. 24 - 26)

² tj. závazkové právo deliktní

³ tj. závazkové právo smluvní

3.1.2 Občanskoprávní závazky

Závazkové právní vztahy vznikaly podle OZ ze stejných důvodů jako občanskoprávní vztahy vůbec tj. ze smluv, rozhodnutí státních orgánů, jakož i ze způsobené škody, z bezdůvodného obohacení nebo z jiných skutečností, např. zákonem kvalifikované události – protiprávní stav, právo na nálezné a jiné. (OZ, § 489)

Nejčastější právní příčinou vzniku závazku jsou však smlouvy. Subjekty mohou uzavírat smlouvy pojmenované tj. upravené v zákoně, OZ dovoľoval uzavírat i smlouvy nepojmenované, které v zákoně upraveny nejsou, což ostatně umožňuje i NOZ. Strany smlouvu vytvoří dle vlastní vůle, ale respektují účel a obsah zákona. Dalším druhem jsou smlouvy smíšené, které obsahují prvky několika smluv v zákoně upravených. (Janků, 2013, s. 241)

Z platného závazku je dlužník povinen:

1. něco dát – zaplatit kupní cenu,
2. konat – zhotovit dílo,
3. trpět – povinnost nájemce strpět omezení v užívání pronajaté věci v rozsahu nutném pro provedení oprav,
4. nekonat – nájemce nesmí ztěžovat výkon práv ostatních nájemců.

Věřitel je ze zákona oprávněn výše uvedená plnění od dlužníka požadovat. Platnosti závazku nebrání, pokud není vyjádřen důvod, na jehož základě je dlužník povinen plnit. Věřitel byl dle § 495 OZ povinen prokázat důvod závazku s výjimkou cenných papírů (v NOZ je tato povinnost zakotvena v ust. § 1791). Důvodem, na jehož základě je dlužník povinen plnit, je hospodářský cíl, pro který závazek vznikl (kauza). Takovým cílem může být darování, půjčka, náhrada škody apod. Kauzu je nutné odlišovat od právního důvodu závazku, kterým je smlouva či jiná právní skutečnost, na jejímž základě závazek vznikl a která zakládá práva a povinnosti účastníků.

Závazky nelze měnit bez souhlasu smluvních stran, nestanoví-li zákon jinak, např. rozhodnutí soudu o zvýšení nájemného. Z právního hlediska mohou nastat změny v případě, kdy nastane právní skutečnost, se kterou zákon spojuje změnu některých prvků závazku. Může dojít ke změně v obsahu závazku, např. dohodou stran, prodlením dlužníka a prodlením věřitele. U subjektů závazkového vztahu může změna nastat např. postoupením pohledávky, přistoupením k dluhu či jeho převzetím.

3.1.3 Obchodní závazkové vztahy

Tyto vztahy byly řazeny mezi občanskoprávní, nazývány byly též „obchody“, které se přednostně řídily obchodním zákoníkem. Jestliže ObchZ některé otázky neupravoval, uplatňoval se dále OZ.

Za prameny práva OZV byly považovány dle § 1 odst. 2 ObchZ třetí část samotného obchodního zákoníku, předpisy práva občanského, obchodní zvyklosti a zásady ObchZ. Samostatnou úpravu vylučující aplikaci občanskoprávní úpravy obsahoval ObchZ v případě ručení, bankovní záruky a uznání závazku. Jiné oblasti byly upraveny částečně v ObchZ a částečně v OZ, přičemž na určité otázky bylo nutné aplikovat občanský zákoník (bezdůvodné obohacení).

Obchodní závazky byly upraveny ve třetí části obchodního zákoníku. Právní úprava v něm obsažená se členila na obecná ustanovení, společná pro všechny obchody, a zvláštní ustanovení pro jednotlivé smluvní typy výslovně upravené v ObchZ a dále ustanovení, která se týkala pouze závazkových vztahů v mezinárodním obchodě. Převážná část ustanovení ObchZ měla dispozitivní povahu. Tedy respektovala zásadu smluvní volnosti a autonomie vůle smluvních stran, které si mohly upravit vzájemná práva a povinnosti podle svých potřeb a zájmů. Naproti tomu v § 263 byla vyjmenována ustanovení kogentní, ve kterých se strany nemohly odchýlit odlišnou dohodou ani od základních ustanovení u jednotlivých smluvních typů či ustanovení, která vyžadovala písemnou formu. K právní regulaci v obchodním právu se dále používaly obchodní zvyklosti, tedy pravidla, která vznikla tradicí v obchodním styku. ObchZ také poukazyval na zásady poctivého obchodního styku. Obchodní závazkové vztahy mohly mít za předmět plnění cokoli, co nebylo považováno právními předpisy za nedovolené, obcházející zákon, či v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku.

V praxi jsme tedy velmi často musely řešit otázku, které ze závazkových vztahů jsou regulovány ObchZ a které OZ. Odstranění této duality přináší úprava závazkových vztahů obsažená v NOZ. Vztahy dle ObchZ a jejich režim jsme třídili do následujících skupin:

V případě tzv. **relativních obchodů** upravoval ObchZ závazkové vztahy mezi podnikateli, jestliže bylo při jejich vzniku zřejmé, že se týkaly jejich podnikatelské činnosti, a dále závazkové vztahy mezi podnikateli a veřejnoprávní korporací⁴, jestliže

⁴ Korporací rozumíme stát a územní samosprávný celek.

se týkaly zabezpečování veřejných služeb. Jednalo se o smluvní typy⁵ upravené v ObchZ a zároveň byly jim odpovídající smluvní typy upraveny v OZ. Mohlo se jednat o smlouvy nepojmenované.

Absolutní obchody se řídily ObchZ bez ohledu na povahu účastníků, tyto OZV byly taxativně vyjmenované v § 261 odst. 3⁶. Jednalo se o vztahy vznikající v souvislosti se zakládáním a existenci obchodních společností a družstev a vztahy z typických obchodních smluv uvedených v § 261 odst. 3 písm. c) d) a e). Tyto právní vztahy jsou již upraveny v NOZ.

U **fakultativních obchodů** si strany mohly dohodnout, že se jejich závazkový vztah bude řídit ObchZ, ačkoli by se měly řídit občanskoprávními předpisy (subjekty nejsou podnikatelé). Dohoda vyžadovala písemnou formu a nemohla směřovat ke zhoršení postavení účastníka, který byl nepodnikatelem. Použití OZ tam, kde bylo třeba použít ObchZ, zákon nepřipouštěl.

Kombinované obchody představovaly smlouvy⁷ mezi osobami uvedenými u relativních obchodů upravené jako smluvní typ v OZ. Řídily se úpravou daného smluvního typu v OZ a obecnými ustanoveními o OZV v ObchZ. Jejich právní režim se rozpadal na dvě části.

Obchodněprávní závazky vznikaly stejně jako závazky občanskoprávní tj. z právních úkonů (ze smluv a jednostranných právních úkonů), z porušení práva a jiných skutečností stanovených v zákoně. (Janků, 2010, s. 451 - 455)

⁵ např. smlouva o dílo, kupní smlouva

⁶ např. smlouva o prodeji a nájmu podniku, zástavní právo k obchodnímu podílu, závazky z bankovní záruky

⁷ např. smlouva o převodu nemovitostí, nájmní smlouva, pojistná smlouva

3.2 Zajištění závazkových právních vztahů dle OZ a ObchZ

V této části bakalářské práce jsou stručně popsány základní charakteristiky zajišťovacích institutů používaných v českém soukromém právu. V této souvislosti je nutno znovu zdůraznit, že je při výkladu zajišťovacích institutů nezbytné zabývat se jak právní úpravou účinnou do 31. 12. 2013, tak právní úpravou těchto institutů po tomto datu. Důvod, proč je takový postup nutný, nalezneme v ustanovení § 3073 NOZ, podle něhož se práva ze zajištění závazku vzniklá před účinností tohoto zákona posuzují až do svého zániku podle dosavadních právních předpisů.

Zcela obecně lze konstatovat, že k zvýšení právní jistoty účastníků závazkových vztahů jsou stanoveny právní prostředky, které umožňují dosáhnout uspokojení věřitele ze závazku. Dostáváme se tedy k tzv. zajišťovacím právním prostředkům. V případě jejich použití vznikne vedle hlavního závazkového vztahu vedlejší právní vztah. Tyto prostředky jsou na hlavním závazku závislé a mají většinou podpůrný charakter. Funkce zajišťovacích prostředků spočívají v tom, že usnadňují důkazní situaci věřitele, je-li závazek vymáhán soudní cestou. Představují i samotný majetkový postih pro dlužníka. (Janků, 2010, s. 184)

Zásadní funkce občanskoprávních zajišťovacích prostředků jsou zajišťující a uhrazovací. První dle Knappové zabezpečuje včasné a řádné plnění povinnosti dlužníkem. Druhá funkce vytváří podpůrný zdroj k uspokojení věřitelovy pohledávky z majetku dlužníka nebo třetí osoby, např. dohoda o srážkách ze mzdy.

(Knappová II, 2002, s. 130)

Instituty zajištění jsou subsidiární a akcesorické. První termín vyjadřuje, že zajištění je podpůrným zdrojem k uspokojení věřitele, který se použije tehdy, jestliže zajištěná pohledávka nebyla dlužníkem řádně a včas splněna a nezanikla ani jiným způsobem. Akcesorita znamená, že prostředky zajištění vznikají, jen pokud vznikla pohledávka, k jejímuž zajištění mají sloužit. Zánikem pohledávky zaniká také její zajištění.

(Bělina, 2012, s. 100)

Hlavními právními důvody vzniku zajišťovacích institutů jsou:

- dvoustranné právní jednání⁸ mezi věřitelem a dlužníkem – smluvní pokuta,
- dvoustranné právní jednání mezi věřitelem a třetí osobou – ručení,
- jednostranné právní jednání dlužníka – uznání dluhu (NOZ jej zařazuje do kategorie tzv. utvrzení dluhu),
- zákon – zákonné zástavní právo.

Občanskoprávní zajišťovací prostředky lze klasifikovat několika způsoby. Jestliže je vztah zajištěn celou majetkovou podstatou zajistitele, hovoříme o osobních zárukách⁹. V druhém případě, kdy zajišťovací prostředek tvoří určitá věc, jde o záruky věcné. Dalším třídění závisí na tom, zda zajištění poskytuje sám dlužník¹⁰, nebo zda zajistitelem je osoba odlišná od dlužníka¹¹. (Knappová II, 2002, s. 130 - 131)

Občanský zákoník uváděl následující zajišťovací instituty:

1. smluvní pokuta § 544 a násl. OZ,
2. ručení § 546 a násl. OZ,
3. dohoda o srážkách ze mzdy a jiných příjmů § 551 OZ,
4. zástavní smlouva § 552 OZ,
5. zajištění převodem práva § 553 OZ,
6. zajištění postoupením pohledávky § 554 OZ,
7. jistota § 555 a násl. OZ,
8. uznání dluhu § 558 OZ.

V § 544 – 588 byly upraveny právní prostředky k zajištění závazků. Některé z nich sloužily pouze k zajištění závazků s peněžitým plněním¹². Z nepeněžitých závazků nejsou vhodné ty, jejichž předmětem je nezastupitelné plnění. Existují závazky, které nelze zajistit vůbec, např. pohledávku z půjček poskytnutých vědomě do sázky nebo do hry. Novela OZ¹³ rozšířila systém těchto prostředků o nové instituty, známé ze starších nebo jiných úprav. Naopak byla vynechána ustanovení o zajištění pohledávky omezením převodu nemovitosti, která v jistém směru plnila úlohu zástavního práva. Do

⁸ OZ používal ve své terminologii pojem „právní úkon“ a místo v NOZ nově používaného termínu „právní jednání“. V zásadě jsou ale tyto dva pojmy totožné.

⁹ např. ručení

¹⁰ např. dohoda o srážkách ze mzdy a jiných příjmů

¹¹ např. ručení

¹² např. dohoda o srážkách ze mzdy

¹³ zákon. č. 509/1991 Sb.

této novely bylo známo pouze zákonné zástavní právo ve smyslu § 495 odst. 1 původního OZ z roku 1964.

Zajišťovací funkci sehrává i zadržovací právo (to platilo jako v OZ, tak platí v NOZ) které opravňuje věřitele peněžité pohledávky zadržet movitou věc, kterou je jinak povinen dlužníkovi vydat, a to až do uspokojení pohledávky. (Jehlička, 2001, s. 819)

Obchodní zákoník upravoval tyto zajišťovací prostředky:

1. smluvní pokuta § 300 a násl. ObchZ + OZ,
2. ručení § 303 a násl. ObchZ,
3. bankovní záruka § 313 a násl. ObchZ,
4. uznání závazku § 323 ObchZ,
5. zástavní a podzástavní právo k obch. podílu,
6. zadržovací právo OZ,
7. zajišťovací převod práva OZ,
8. zajišťovací postoupení pohledávky OZ,
9. jistota OZ,
10. finanční zajištění – zvláštní zákon.

Právní úprava zajištění závazků v ObchZ navazovala na úpravu zajištění závazků v zákoníku občanském. ObchZ v některých případech občanskoprávní úpravu doplňoval (smluvní pokuta, zástavní právo), jindy obsahoval komplexní úpravu (ručení, uznání závazku). Pouze institutem obchodního práva byla bankovní záruka, tu OZ neupravoval. Některé občanskoprávní zajišťovací prostředky byly používány v obchodních vztazích zřídka, např. dohoda o srážkách ze mzdy.

(Štenglová, 2003, s. 987)

Zvláštním zajišťovacím institutem, který se uplatňoval jak v občanskoprávních, tak v obchodněprávních vztazích, byla směnka.

Samostatnou úpravu zajišťovacích institutů nalezneme i v zákoníku práce.

3.2.1 Smluvní pokuta dle OZ a ObchZ

Smluvní (konvenční) pokuta představuje jednu z nejvýznamnějších forem zabezpečení závazků v soukromém právu. Ustanovení OZ týkající se smluvní pokuty se uplatnilo i u obchodních závazkových vztahů v případě, že ObchZ neuváděl specifickou úpravu. (Sprinz, 2008)

„Právní podstatou smluvní pokuty je povinnost zaplatit peněžitou částku, kterou si strany sjednaly pro případ, že bude porušena smluvní povinnost.“ Povinným subjektem je ten, kdo sjednanou povinnost porušil, tj. dlužník, a to i když oprávněnému, tj. věřiteli, porušením povinnosti nevznikla žádná škoda. Porušením povinnosti rozumíme to, že dlužník nesplnil dluh vůbec nebo ho nesplnil řádně. (Knappová II, 2002, s. 131)

Není podstatné, jakým způsobem strany označí svou dohodu¹⁴, rozhodující je však obsah¹⁵ jejich ujednání. Dohodou o smluvní pokutě lze zajistit splnění smluvní povinnosti jakékoliv smlouvy, i smlouvy inominátní. Dohoda závisí na existenci hlavního závazku, který je pokutou zajištěn. Účinky smluvní pokuty nenastanou, jestliže nevznikl hlavní závazek, např. pro neplatnost smlouvy. Pokud zajištěný závazek zanikne prekluzí, nelze se rovněž smluvní pokuty domáhat. Je-li smlouva zrušena v důsledku odstoupení, zanikají práva a povinnosti z ní vyplývající, nezaniká však nárok na smluvní pokutu, pokud vznikl před odstoupením v důsledku dřívějšího porušení povinnosti. Závazek zaplatit určitou částku v případě odstoupení od smlouvy nelze považovat za smluvní pokutu, jelikož odstoupení není porušením smluvní povinnosti, ale je výkonem práva.

Pokud jde o úpravu smluvní pokuty v OZ a ObchZ, je předně nezbytné uvést, že smluvní strany se měly zpravidla dohodnout na splatnosti pokuty. Jinak platilo ustanovení § 563 OZ, podle kterého dlužník splní dluh první den poté, kdy byl o plnění věřitelem požádán, pokud není doba splnění stanovena právním předpisem nebo určena v rozhodnutí. Nebyla-li pokuta zaplácena včas, byl věřitel oprávněn požadovat úroky z prodlení z částky odpovídající pokutě. Účelem použití smluvní pokuty nebyla pouze majetková sankce vůči dlužníkovi, ale sloužila i jako nástroj prevence porušování smluvních vztahů.

(Švestka II, 2009, s. 1606 - 1607)

Ustanovení § 544 odst. 2 OZ stanovovalo jako základní podmínku sjednání smluvní pokuty písemnou formu, jinak bylo ujednání absolutně neplatné. Sprinz dodává, že písemná úprava byla nezbytná i v situaci, kdy samotná smlouva byla uzavřena ústně. Smluvní pokuta mohla být dohodnuta ve smlouvě hlavní nebo v jiné smlouvě, případně v jejím dodatku. (Sprinz, 2008)

¹⁴ popř. zda použijí označení „smluvní pokuta“

¹⁵ Vymezení práv a povinností musí odpovídat institutu smluvní pokuty.

Druhou náležitostí bylo určení výše částky pokuty nebo stanovení způsobu jejího vyčíslení (pevná částka, % za určitý čas prodlení). Konečná částka nesměla být v rozporu s dobrými mravy dle § 39 OZ. Zatímco ve sporech týkajících se smluvní pokuty sjednané dle OZ soud smluvní pokutu buď přiznal, pokud byla v souladu s dobrými mravy, nebo ji zcela zamítl, byla-li v rozporu s dobrými mravy, ObchZ umožňoval kogentním ustanovením § 301 existenci moderačního práva soudu, tedy snížení nepřiměřeně vysoké smluvní pokuty vzhledem k hodnotě a významu zajišťované povinnosti. Spodní hranici představovala dle judikatury výše škody, jež vznikla do doby soudního rozhodnutí.

Další požadavkem sjednání pokuty bylo určení zajišťované povinnosti, jejímž porušením vzniká nárok na zaplacení smluvní pokuty. Povinnost musela být stanovena dostatečně určitým způsobem. Smluvní pokutou bylo možné zajistit závazky peněžité i nepeněžité. Ze zákona také vyplývala povinnost splnění závazku i po jejím zaplacení podle § 545 odst. 1, toto ustanovení mělo dispozitivní povahu, proto bylo možné se od jeho obsahu odchýlit na základě konsensu stran. (Sprinz, 2008)

Ani následné splnění povinnosti před uplatněním práva na smluvní pokutu nezbavovalo dlužníka povinnosti následně uplatněnou smluvní pokutu zaplatit. Ustanovení o smluvní pokutě se použila i na pokutu stanovenou pro porušení smluvní povinnosti právním předpisem, tedy penále ve smyslu § 544 odst. 3. Takové ustanovení bylo však pro obchodní závazkové vztahy prakticky nepoužitelné.

Podle § 545 odst. 3 nemusel dlužník zaplatit pokutu, jestliže porušení povinnosti nezavinil. Zde jsme se setkali s rozdílnou úpravou od ObchZ, neboť ten v § 300 přikazoval uhradit dlužníkovi pokutu vždy, bez ohledu na zavinění. Povinnost zaplatit smluvní pokutu byla v obchodních závazkových vztazích stanovena jako objektivní, vznikala bez ohledu na to, zda ten, kdo porušil zajištěnou povinnost, toto porušení zavinil, a dále bez ohledu na to, zda v době porušení nenastaly okolnosti vylučující odpovědnost. Dle § 374 byla za takovou okolnost považována překážka, která nastala nezávisle na vůli povinné strany a bránila jí ve splnění povinnosti, jestliže nebylo možné rozumně předpokládat, že by povinná strana tuto překážku nebo její následky odvrátila nebo překonala, a dále, že by v době vzniku závazku tuto překážku předvíдалa. Jednalo se o dispozitivní ustanovení, bylo tedy možné pro obchodní závazkové vztahy stanovit podmínky vzniku povinnosti zaplatit smluvní pokutu odlišně od podmínek

stanovených zákonem a bylo možné dohodnout, že ten, kdo porušil povinnost, bude smluvní pokutu platit pouze v tom případě, že takové porušení zavínil.

(Štenglová, 2003, s. 996)

OZ stanovoval, že jestliže je sjednána smluvní pokuta, nelze požadovat vedle pokuty náhradu škody vzniklé porušením povinnosti, na kterou se pokuta vztahuje. O smluvní pokutě tedy hovoříme jako o paušalizované náhradě škody. Účastníci smlouvy však mohli dohodnout možnost domáhat se náhrady škody vedle smluvní pokuty, nebo dokonce náhrady škody v rozsahu přesahujícím pokutu. (Štenglová, 2003, s. 996)

Zatímco smluvní pokutu bylo nutné sjednat, nárok na úrok z prodlení plynul přímo ze zákona. Sprinz poukazuje na skutečnost, že smluvní pokuta je zajišťujícím instrumentem, kdežto úroky z prodlení jsou zákonným důsledkem prodlení. Věřiteli vznikl nárok na úroky z prodlení ve výši stanovené právním předpisem, bez ohledu na to, zda má prodlení za následek vznik dalších finančních povinností dlužníka vůči věřiteli. (Švestka II, 2009, s. 1606 - 1607)

Obecně lze konstatovat, že smluvní pokuta usnadňuje postavení věřitele, který nemusí prokazovat vznik ani výši škody, neboť dlužník je povinen pokutu zaplatit, bez ohledu na to, zda věřiteli škoda vznikla. Dlužník se dokonce nemůže ohrazovat ani tím, že výše pokuty neodpovídá vzniklé škodě. Smluvní pokuta není příslušenstvím pohledávky, ale představuje samotný majetkový nárok. (to platilo nejen dle OZ a ObchZ, ale platí i dle NOZ)

3.2.2 Ručení dle OZ a ObchZ

„Ručením se rozumí právní vztah mezi věřitelem a ručitelem, jehož obsahem je závazek ručitele (tj. osoby vždy odlišené od dlužníka) uspokojit pohledávku věřitele, pokud ji nesplní sám dlužník.“

ObchZ obsahoval v případě ručení samostatnou právní úpravu vylučující aplikaci občanskoprávní úpravy. S ručením se setkáváme i v zákoně o právu směnečném a šekovém, které upravuje postavení směnečného rukojmího.

Subjekty ručitelského závazku jsou věřitel a ručitel. Subjektem však není dlužník hlavního závazku. Ručitelem může být ten, kdo je způsobilý uzavřít smlouvu o ručení a jehož prohlášení o převzetí ručení přijme věřitel.

Předpokladem ručitelského zajišťovacího závazku je platný hlavní závazek, který je ručením zajištěn (z požadavku jeho platnosti nepřipouští OZ na rozdíl od ObchZ žádné výjimky). (Knappová II, 2002, s. 132 - 133)

To znamená, že v době, kdy ručitel učiní prohlášení, musí existovat právní vztah mezi věřitelem a dlužníkem, ze kterého plyne dlužníková povinnost. Není rozhodující, zda je dlužná částka splatná, či nikoli, popřípadě zda je dlužníkovu plnění vázáno na splnění odkládací podmínky. Podstatné je to, že v i v těchto případech hlavní závazek existuje, byť se jedná o závazek podmíněný či budoucí, a vyplývá z něj povinnost dlužníka, byť je závislá na plynutí času nebo splnění podmínky. Pro vznik platného ručitelského závazku je důležité, aby byl hlavní závazek dostatečně určitý. Tedy by měla být při jeho vzniku známa maximální výše plnění, které by případně mohl věřitel po ručiteli požadovat. Ručením lze zajistit peněžité pohledávky, z nepeněžitých pouze ty, jejichž předmětem je zastupitelné plnění. Ručením nelze zajistit pohledávkou promlčenou a jiné naturální obligace.

Ručení jako právní vztah mezi věřitelem a ručitelem vzniká smlouvou. Ručitelský závazek podle § 546 OZ vzniká písemným prohlášením ručitele vůči věřiteli, ve kterém přebíral dlužníkovu povinnost. Nedodržení písemné formy mělo za následek neplatnost závazku ručitele. Věřitel musel projevit souhlas s prohlášením ručitele, souhlasu dlužníka nebylo třeba. Mezi základní funkce ručení náleží funkce zajišťovací, sankční, uhrazovací a zlepšující důkazní situaci. Švestka upozorňuje na výhodu ručení oproti zajištění pohledávky zástavním právem v tom, že věřitel může dosáhnout uspokojení své pohledávky nejen ze zástavy, ale z celého majetku ručitele.

Z akcesorické povahy ručení vyplývá, že rozsah hlavního závazku ovlivňuje rozsah závazku ručitelského. Ručitel nemůže převzít ručení ve větším rozsahu, než je zavázán dlužník sám, stejně tak se nemůže zavázat k plnění za tíživějších podmínek, než za jakých se zavázal dlužník. Naopak ručitel může být zavázán v menším rozsahu než dlužník či za výhodnějších podmínek. Ručitel se nemůže zavázat k zajištění úroků (z půjčky), jestliže k jejich placení není zavázán sám dlužník. Rozsah ručení se automaticky nemění, jestliže po jeho vzniku se dlužníkův závazek zvětšil. Ručení je časově neomezené, ručitel však může omezit své ručení na určitou dobu, pokud to

uvede ve svém prohlášení¹⁶. Ručení za pohledávku je možné převzít v celém jejím rozsahu, nebo pouze za její část.

Podle OZ za pohledávku mohlo převzít ručení i několik osob, a to každá buď za celý dluh, nebo pouze za jeho část. Pokud ručitel neomezil své ručení jen na část závazku dlužníka, ručil za celý závazek. Jestliže za takový závazek ručilo více osob, mohl věřitel požadovat splnění na kterémkoli z nich nebo jen na některých nebo na všech současně. Povinnost několika ručitelů za jeden dluh nebyla povinností solidární, ledaže by to bylo výslovně sjednáno. Dle úpravy v ObchZ ručil v případě více ručitelů každý za celý závazek. Ručitel se mohl zavázat k ručení bez souhlasu manžela, nevznikal tím však společný ručitelský závazek. K tomu mohlo dojít, pokud by každý z manželů učinil písemné prohlášení.

Z § 547 OZ vyplývala informační povinnost věřitele, který byl povinen kdykoliv a bez zbytečného odkladu oznámit ručiteli výši své pohledávky. Povinnost věřitele byla podmíněna žádostí ručitele, pro žádost ani pro informaci nebyla stanovena forma. Ručitel mohl kdykoli během trvání závazku žádat o informaci a věřitel byl povinen ji podat. Nesplnění informační povinnosti nebylo postiženo žádnou sankcí, jestliže však ručiteli v důsledku nesplnění vznikla škoda, mohl se domáhat její náhrady. Vzhledem k tomu, že ručitelský závazek je podpůrný k závazku dlužníka, musel věřitel žádat o uspokojení své pohledávky nejprve dlužníka a teprve poté ručitele. Věřitel se mohl obrátit na ručitele, pokud dlužníka neúspěšně písemně vyzval ke splnění dluhu, a ten jej v přiměřené době nesplnil. Janků (2010) v této souvislosti poukazuje na tzv. subrogační regres, který představoval oprávnění ručitele požadovat náhradu od dlužníka, jestliže za dlužníka plnil. Ručitel mohl plnění odepřít, pokud věřitel způsobil nemožnost uspokojení pohledávky dlužníkem. (Švestka II, 2009, s. 1613 - 1617)

Námitkou mohlo být to, že věřitel svoji pohledávku poté, co se stala splatnou, neuplatňoval a na dlužníka byl po splatnosti pohledávky prohlášen konkurz.

Za písemnou výzvu se považovala i žaloba proti dlužníkovi na zaplacení dluhu. Věřitel byl oprávněn uplatnit nárok na zaplacení dluhu proti dlužníkovi a ručiteli současně, ti měli v takovém sporu postavení samostatných společníků a nevznikala mezi nimi pasivní solidarita. V rozsahu, ve kterém splnil dluh jeden ze subjektů, zanikl i závazek druhého.

¹⁶ Ručitel také může dodatečně uzavřít písemnou dohodu s věřitelem.

Ručitel vůči věřiteli mohl uplatnit veškeré námitky, které by vůči němu mohl uplatnit dlužník, mohl však uplatnit i námitky, vyplývající z jeho vlastního vztahu k věřiteli. (Štenglová, 2003, s. 1000)

Nejpozději se zánikem pohledávky, která byla ručením zajištěna, zanikl také ručitelský závazek. Před zánikem hlavního závazku zanikl závazek ručitele tehdy, když ručitel věřiteli splnil nebo právem odepřel plnění, uplynutím doby, nebo v případě, že pohledávka z hlavního závazku splynula s povinností z ručení v jedné osobě, nebo na základě dohody věřitele s ručitelem. Věřitel se mohl svého práva proti ručiteli vzdát nebo mu plnění dluhu prominout. Jestliže závazek převzala místo dlužníka jiná osoba, ručení tímto okamžikem zaniklo, nevyslovil-li ručitel s osobou nového dlužníka souhlas. V případě, že došlo ke změně v obsahu závazku dohodou věřitele s dlužníkem bez souhlasu ručitele, závazek ručitele zanikl, ale mohl vůči věřiteli namítat¹⁷ vše, co by mohl namítat, kdyby ke změně nedošlo. (Švestka II, 2009, s. 1614 - 1615)

Smrtí dlužníka ručitelský závazek nezanikl, trval dále v stejném rozsahu jako hlavní závazek. Dědici dlužníka odpovídali za jeho dluh do výše ceny nabytého dědictví, ručitel ručil za splnění dluhu ve sjednaném rozsahu. Smrtí ručitele zanikl závazek tehdy, jestliže ručitel za jeho života nevznikla povinnost splnit zajištěný závazek namísto dlužníka. Ručitelský závazek nezanikl v případě zrušení starého závazku dohodou věřitele a dlužníka o jeho nahrazení novým závazkem. Podle úpravy v ObchZ nezaniklo ručení ani tehdy, jestliže došlo k zániku závazku pro nemožnost plnění dlužníka a závazek byl splnitelný ručitelem, nebo pro zánik právnické osoby, která byla dlužníkem. Štenglová (2003) v této souvislosti zmiňuje to, že situace, kdy bude plnění nemožné pro dlužníka, nebude však nemožné pro ručitele, může nastat výjimečně. Naopak případy zániku dlužníka – právnické osoby mohly nastat častěji, a to především v důsledku chyby likvidátora, či při konkurzu. (Knappová II, 2012, s. 136)

Právní úprava v ObchZ týkající se institutu ručení byla komplexní. „*Kdo věřiteli písemně prohlásí, že ho uspokojí, jestliže dlužník vůči němu nesplní určitý závazek, stává se dlužníkovým ručitelem*¹⁸.“ V teorii se považovalo za sporné, zda písemnému prohlášení dle tohoto ustanovení musela předcházet dohoda dlužníka s věřitelem, nebo zda mohl ručitel převzít ručení i bez souhlasu věřitele. Krom ručení převzatého dobrovolně, mohlo ručení vzniknout dle ObchZ i ze zákona. Zákon upravoval např.

¹⁷ např. promlčení, započtení závazku

¹⁸ § 303 ObchZ

ručení společníků za závazky společnosti, ručení člena představenstva za závazky akciové společnosti, ručení prodávajícího při prodeji podniku, ručení tichého společníka apod. (Štenglová, 2003, s. 1002 – 1010)

3.2.3 Zástavní právo dle OZ a ObchZ

Zástavní právo upravoval občanský zákoník v § 152 až 174, zástavní právo k cenným papírům upravoval § 39 až 44 zákona č. 591/1992 Sb., o cenných papírech, ve znění pozdějších předpisů. Také obchodní zákoník obsahoval zákonné zástavní právo, např. § 535¹⁹, 608²⁰, 628²¹ a 707²².

Zástavní právo patří mezi taxativně vymezené typy práv k věcem cizím, jejichž okruh nelze v zákoně rozšiřovat²³. Účelem zástavního práva bylo ve smyslu § 152 OZ zajistit pohledávku pro případ, že dluh, který jí odpovídal, nebude dlužníkem včas splněn. Zástavní věřitel měl možnost dosáhnout zpeněžení zástavy bez souhlasu, či dokonce proti vůli jejího vlastníka. Zástavní právo nebylo převoditelné, sledovalo však právní osud zajišťované pohledávky, nebo věci, na které lpěla jako její právní vada.

V souvislosti se zástavním právem upravoval zákon postavení těchto subjektů:

- zástavního věřitele, jímž byla osoba, která při vzniku zástavního práva byla nositelem zajišťované pohledávky, nebo osoba, na kterou pohledávka přešla, např. děděním, postoupením;
- zástavce, jímž byl ten, kdo dal věc, právo nebo majetkovou hodnotu do zástavy, tento zástavce svým právním jednáním²⁴ v zástavní smlouvě s věřitelem bral na sebe riziko případného zpeněžení zástavy, zástavcem se i bez smluvního ujednání s věřitelem stala osoba, která nabyla zástavním právem zatížený objekt s uvedenou právní vadou;
- zástavního dlužníka, který býval majitelem zástavy;
- dlužníka, jímž byl subjekt zavázaný z pohledávky zajištěné zástavním právem.

¹⁹ Zákonné zástavní právo skladatele k zajištění svých nároků ze smlouvy o skladování.

²⁰ K zajištění svých nároků vůči příkazci má zasílatel zástavní právo k zásilce.

²¹ K zajištění svých nároků vyplývajících ze smlouvy má dopravce zástavní právo k zásilce.

²² K zajištění svých práv ze smlouvy o uložení jiných hodnot má banka zástavní právo k předmětu uložení.

²³ Platí zde numerus clausus, tj. uzavřená skupina co do typu i co do obsahu.

²⁴ Právní jednání bylo v terminologii OZ označováno jako „právní úkon“

Pojmem zástava se dle OZ rozumělo označení věci, práva či jiné majetkové hodnoty zatížené zástavním právem. Předmětem zástavy mohla být např. i pohledávka, podnik, obchodní podíl aj.

Zástavou dle § 153 odst. 1 mohla být věc movitá nebo nemovitá, podnik nebo jiná věc hromadná, soubor věcí, pohledávka nebo jiné majetkové právo, pokud to jeho povaha připouštěla, byt nebo nebytový prostor ve vlastnictví podle zvláštního zákona, obchodní podíl, cenný papír nebo předmět průmyslového vlastnictví.

(Švestka I, 2009, s. 1075 – 1077)

Zástavní právo je v praxi využíváno daleko častěji oproti jiným druhům zajištění, zvláště tam, kde má být zabezpečena pohledávka s dlouhodobou splatností. Například již zmíněné ručení nemusí být vždy spolehlivé v souvislosti se změnami majetku ručitele, naproti tomu zástavní právo znamená pro věřitele vyšší stupeň jistoty. I pro toto právo je zásadní princip akcesority. Tedy vznik a trvání zástavního práva souvisí se zajišťovanou pohledávkou. S žádným prvkem této dvojice nelze nakládat samostatně. Sepětí zástavního práva se zajišťovanou pohledávkou je zřetelné při postoupení pohledávky, s nímž přechází příslušenství, ale i práva tedy i zástavní právo.

Zástavní právo má jednak funkci zajišťovací, jednak uhrazovací. Zajišťovací funkce spočívá v pobízení dlužníka, aby řádně a včas plnil zajišťovaný závazek. Druhá funkce umožňuje věřiteli dosáhnout uspokojení zajištěné již splatné pohledávky zpeněžením zástavy a plněním z výtěžku prodeje.

Vznik zástavního práva vyžadoval dle OZ tři prvky: zajišťovanou pohledávku existentní (popř. budoucí), způsobilý předmět zástavního práva a některou z právních skutečností požadovanou zákonem ke vzniku zástavního práva. Zástavním právem mohla být zajištěna pohledávka peněžitá i nepeněžitá. Umožňovala zajištění pohledávky i s příslušenstvím, nejčastěji tedy úroky, úroky z prodlení a poplatky z prodlení.

(Knappová I, 2002, s. 385 – 389)

Podle § 156 odst. 1 OZ právními důvody vzniku zástavního práva byla písemná smlouva, rozhodnutí soudu o schválení dohody o vypořádání dědictví, rozhodnutí soudu nebo správního úřadu. Zástavní právo mohlo také vzniknout ze zákona, totiž na základě právních skutečností, jimiž se zakládalo zástavní právo. K dobrovolnému vzniku zástavního práva docházelo ve dvou fázích. V první fázi muselo dojít k uzavření smlouvy mezi zástavním věřitelem a zástavcem. Obsahem zástavní smlouvy byl

závazek zástavce dát věřiteli určitou věc či jiný objekt do zástavy za účelem zajištění pohledávky. Smlouva musela obsahovat přesné označení zástavy a pohledávky, kterou zástava zajišťovala. (Jehlička, 2001, s. 531)

Zástavní právo k movitým věcem vzniklo odevzdáním zástavnímu věřiteli, mohlo být nahrazeno předáním do úschovy nebo ke skladování u třetí osoby. Zástavní právo k nemovitým věcem vzniklo vkladem do katastru nemovitostí. Pokud šlo o nemovité věci, které nebyly předmětem evidence v katastru nemovitostí, zástavní právo k věci hromadné, zástavní právo k souboru věcí a zástavní právo k movitým věcem, k nimž vzniklo zástavní právo, aniž byly dány věřiteli nebo třetí osobě, vzniklo zápisem do Rejstříku zástav, který vedla Notářská komora ČR. Takový zápis provedl notář, který sepsal smlouvu ve formě notářského zápisu. Zástavní právo k pohledávce vzniklo uzavřením smlouvy.

Při vypořádání dědictví mezi několik dědiců se dědicové mohli dohodnout, že děděná věc, např. nemovitost, případně jen jednomu z nich s povinností vyplatit podíly ustupujících dědiců v penězích. Toto finanční vypořádání spoludědiců pak bylo zajištěno zástavním právem. Rozhodnutí o vypořádání dědictví muselo být schváleno soudem. Zástavní právo vzniklo také na základě rozhodnutí soudu nebo správního orgánu, a to ke dni nabytí právní moci rozhodnutí. Tak např. dle daňového řádu může finanční úřad k zajištění daňové pohledávky zřídit zástavní právo k movité či nemovité věci dlužníka.

Pokud dlužník nesplnil povinnost vyplývající ze smlouvy, mohl zástavní věřitel:

- podat zástavní žalobu u soudu (uspokojení ze zástavy jejím prodejem),
- prodat zástavu ve veřejné dražbě,
- podat žalobu na plnění zajištěné pohledávky. (Janků, 2010, s. 179 – 180)

Zánik zástavního práva dle původního OZ (§ 170 OZ):

- zánikem zajištěné pohledávky, promlčením zajištěné pohledávky zástavní právo nezaniklo;
- zánikem zástavy;
- vzdal-li se zástavní věřitel zástavního práva jednostranným písemným úkonem;
- uplynutím doby;
- složil-li zástavní dlužník nebo zástavce věřiteli obvyklou cenu zástavy;
- písemnou smlouvou uzavřenou mezi věřitelem a dlužníkem nebo zástavcem;

- v případech dle zvláštních právních předpisů.

Zástavní právo jako akcesorické právo zaniklo se zánikem pohledávky, především jejím splněním. Vedle zániku splněním pohledávky přicházely v úvahu i jiné důvody, např. splnutí, vzdání se práva, prominutí dluhu nebo započtení. Co se týče zániku zástavního práva složením ceny zástavy zástavnímu věřiteli, zákon zde měl na mysli nahrazení jakékoliv zástavy jinou zástavou v penězích. Složení ceny nemělo povahu soluče, ale nového zajištění. (Jehlička, 2001, s. 560 - 561)

3.2.4 Směnka jako zajišťovací institut

Tato část práce je věnována směnce, která představuje specifickou kategorii cenných papírů. Směnka je v České republice upravena v zákoně č. 191/1950 Sb., zákon směnečný a šekový, ve znění pozdějších předpisů.

Ačkoli přesná definice směnky není v příslušném zákoně obsažena, autoři odborné literatury se nejčastěji shodují na této: „*Směnka je cenný papír splňující zákonem předepsané povinné náležitosti, na kterém se určitá osoba stanoveným způsobem zavazuje zaplatit oprávněnému majiteli směnky na směnce uvedenou peněžní částku.*“ (Revenda a kol.; 2012, s. 99)

Přestože ve směnečném právu se vyskytují dvě formy směnek, a to směnka cizí a vlastní, v praxi slyšíme o směnkách zajišťovacích a také platebních. Ani OZ, ani ObchZ úpravu zajišťovací směnky neobsahovaly i přesto, že je v současné době velmi rozšířeným a hojně používaným instrumentem k zajištění pohledávek nejen v podnikání²⁵, ale například i mezi fyzickými osobami nepodnikateli.

Zajišťovací směnka není zvláštním druhem směnky, je vždy směnkou vlastní, nebo cizí. Tato směnka v určitém čase plní ve vztahu k jiným právům a povinnostem, obvykle nesměnečné povahy, funkci prostředku zajištění těchto práv a povinností. Svou funkci může směnka plnit po celou dobu své existence, může se takovou směnkou stát až po určité době, nebo zajišťovací funkci ztratit. (Kovařík, 2002, s. 3)

Směnka sloužící k zajištění není k závazku akcesorická, ani subsidiární. Co se týče této funkce, nepředpokládá se, že nejdříve bude placena směnka, ale účastníci dále trvají na tom, že bude splněn závazek obecný. V případě, kdy zajištěný závazek obecný není řádně a včas splněn, využívá věřitel směnku, aby se domohl plnění, které mu v zajištěném závazkovém vztahu nebylo poskytnuto. Zajištěním rozumíme vlastní

²⁵ Způsob zajištění půjček a úvěrů.

směnečné závazky směnečných dlužníků bez ohledu na to, zda jsou totožní s dlužníky obecnými nebo nikoliv, jejich povinnost směnku při splatnosti v platebním místě majiteli listiny vyplatit. (Kovařík, 2002, s. 5 a 9)

Směnky vystavené v souvislosti s řešením pohledávko- závazkových vztahů lze z účetního i právního hlediska rozdělit:

- směnky zajišťující pohledávky z obchodního styku – zajišťovací instrument, o těchto směnkách se neúčtuje na účtech hlavní knihy, jsou sledovány pouze na podrozvahových účtech (počet, identifikace, jmenovitá hodnota) a jejich výše se uvádí v příloze k účetní závěrce a představuje informaci a zajištění aktiv podniku;
- směnkou jsou závazky buď uhrazeny, nebo prostřednictvím směnky je závazek placen – platební prostředek, tyto směnky se účtují na účtu Směnky k inkasu nebo účtu Směnky k úhradě. (Ryneš, 2012, s. 148)

Konkrétní směnka nemůže být ve stejném časovém okamžiku směnkou platební i zajišťovací. Je však možné, aby během své existence měnila svou funkci z jedné na druhou.

Druhy směnek dle směnečného zákona:

- směnka vlastní, ve které výstavce (odběratel) bezpodmínečně slibuje osobě ve směnce uvedené (remitentovi), že zaplatí ve stanovené době, stanoveným způsobem a na určeném místě směnečnou sumu,
- směnka cizí, ve které výstavce (dodavatel) bezpodmínečně přikazuje třetí osobě (směnečníkovi), aby za něj osobě ve směnce uvedené zaplatila ve stanovené době a na určeném místě směnečnou sumu. (Líbal, 2012, s. 238)

Náležitosti cizí směnky dle § 1 ZSŠ:

1. označení, že jde o směnku zahrnuté v textu listiny vyjádřené v jazyku, ve kterém je listina napsána;
2. bezpodmínečný příkaz zaplatit určitou peněžní částku;
3. jméno toho, kdo má platit (směnečník – trasát);
4. určení splatnosti (na viděnou, na určitý čas po vidění, na určitý čas po datu vystavení, na určitý den);
5. údaj místa, kde má být placeno;

6. jméno toho, komu nebo na jehož řad má být placeno (věřitel, remitent);
7. datum a místo vystavení;
8. vlastnoruční podpis výstavce (trasanta).

Vlastní směnka má shodné podstatné náležitosti s výjimkou jména toho, kdo má platit. Hlavním směnečným dlužníkem je sám výstavce směnky. Vedle uvedených náležitostí může směnka obsahovat další fakultativní náležitosti – doložky, které upravují režim proplácení směnky, převoditelnost, ručení a jiné. (Revenda, 2012, s. 100)

Směnka je ze zákona obchodovatelným cenným papírem, lze tedy práva ze směnky převést na jiné subjekty. Směnka se převádí indosamentem a cesí, směnku lze i zdědit. Indosament se provádí písemným prohlášením toho, kdo směnu převádí (indosant). Prohlášení může být uvedeno kdekoli na směnce, nejčastěji však na jejím rubu nebo přívěsku. Indosament musí obsahovat vlastnoruční podpis indosanta a může obsahovat indosační doložku a údaj osoby, na kterou se směnka převádí (indosatář).

(Knappová II, 2002, s. 389)

Pokud není směnka zaplácena v době splatnosti, může majitel směnky vykonat směnečný postih proti výstavci, indosantům a jiným směnečným dlužníkům. Zaplacení směnky může být zajištěno ručením – směnečné rukojemství. Osoba, která ho poskytuje, se nazývá avalista. Rukojemství se přebírá doložkou „per aval“ nebo „jako rukojmí“ a jiné. Rukojemství vzniká již podpisem na líci směnky, pokud podpisující není výstavce nebo směnečník. Avalista je zavázán stejným způsobem jako dlužník, za kterého se zaručil.

Směnečné závazky zanikají z obecných důvodů, jako je splnění, prominutí dluhu, kompenzace aj. Zmeškání směnečných lhůt, promlčení, zničení listiny, ztráta listiny představují důvod směnečněprávní. (Knappová II, 2002, s. 390 - 392)

Za největší výhody směnek můžeme považovat dle Revendy zejména, solidárnost ručení směnečně zavázaných osob, jednoznačnost pohledávky, zkrácené soudní řízení, jednoduchou převoditelnost pohledávky podložené směnkou.

3.2.5 Zajištění v pracovním právu

Při výkonu závislé práce se nejčastěji setkáváme se závazky zaměstnanců k úhradě způsobené škody nebo vrácení vyplacených částek z titulu bezdůvodného obohacení. I přes snahu liberalizovat smluvní volnost v pracovním právu, nabízí platný zákoník

práce zaměstnavateli omezené možnosti k zajištění pohledávek vůči pracovníkům. Do 1. 1. 2012 platila zásada dle § 13. odst. 2 písm. g) ZP, jež omezila zajištění závazku v pracovním právu na smluvní pokutu u konkurenční doložky a srážky z příjmů z pracovněprávního vztahu. (Smejkal, 2008)

Novela zákoníku práce účinná k 1. 1. 2012 toto ustanovení zrušila a nahradila jej novým ustanovením. Nyní se dokonce setkáváme s přímým zákazem smluvní pokutu sjednat, (viz § 4a odst. 2. ZP) s výjimkou sjednání smluvní pokuty v souvislosti s ujednáním konkurenční doložky. Ustanovení § 310 odst. 3 ZP stanoví možnost ujednat smluvní pokutu pro případ porušení povinnosti pracovníka nevykonávat po určitou dobu po skončení pracovního poměru, nejdéle po dobu jednoho roku, výdělečnou činnost, která by měla konkurenční povahu vůči bývalému zaměstnavateli. Vždy je nutné poskytnout zaměstnanci peněžité vyrovnání za každý měsíc plnění závazku ve výši minimálně jedné poloviny průměrného měsíčního výdělku. V souladu se stejným ustanovením musí být smluvní pokuta přiměřená povaze a významu závazku nekonkurovat. Závazek zaměstnance zaniká jejím zaplacením, tato úprava je rozdílná od ustanovení OZ, podle kterého byl dlužník zavázán plnit povinnost i po zaplacení smluvní pokuty. Následující ustanovení § 311 ZP vyjmenovává pedagogické pracovníky, se kterými není možné uzavřít konkurenční doložku. (Vavrušková, 2012)

Druhým způsobem jak zajistit pohledávky za zaměstnancem je dohodou o srážkách ze mzdy a jiných příjmu, s nimiž se při soudním výkonu rozhodnutí nakládá jako se mzdou. Ze zákona vyplývá, že srážky nesmějí činit více, než by činily srážky při výkonu rozhodnutí²⁶. Dohoda dle první věty § 327 ZP musí být uzavřena písemně, jinak je neplatná. Při jejím uzavření zaměstnanec souhlasí s úhradou peněžitého dluhu²⁷, který mu vznikl vůči zaměstnavateli, prostřednictvím srážek ze mzdy. Na základě takové dohody lze zajistit uspokojení nároku z pracovněprávního vztahu oprávněného, kterým je zaměstnavatel. Zákoník práce v § 147 odst. 3 zakazuje srážky ze mzdy zaměstnance ve prospěch zaměstnavatele za přijetí do zaměstnání, ke složení peněžních záruk nebo k úhradě smluvních pokut.

Dohoda o srážkách ze mzdy může být uzavřena jak za trvání pracovněprávního vztahu, tak i po jeho skončení. V takovém případě musí dohoda sloužit k zajištění pracovněprávního nároku zaměstnavatele. Mezi povinné náležitosti dohody patří přesné

²⁶ § 278 zákona č. 99/1963 Sb., o občanském soudním řízení, ve znění pozdějších předpisů

²⁷ např. náhrada škody

označení zaměstnavatele, zaměstnance a plátce mzdy nebo jiných příjmů zaměstnance, peněžité nárok zaměstnavatele, jeho výši a sjednanou výši srážek.

(Součková, 2001, s. 583)

4. Komparace

4.1 Zajištění závazkových právních vztahů dle NOZ

Na začátku této stěžejní kapitoly je nezbytné uvést zdůvodnění cíle bakalářské práce, jímž je porovnání stávající právní úpravy dle občanského a obchodního zákoníku s úpravou, kterou přináší nový občanský zákoník.

Byť 1. 1. 2014 nabyl účinnosti NOZ, dosavadní právní úprava zajišťovacích institutů v OZ a ObchZ bude i nadále aplikovatelná s ohledem na přechodné ustanovení § 3073 NOZ, jež zní: „*Práva ze zajištění závazku vzniklá přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona, byť byla zřízena i jako práva věcná, se posuzují až do svého zániku podle dosavadních právních předpisů. To nebrání ujednání stran, že se tato jejich práva a povinnosti budou řídit tímto zákonem ode dne nabytí jeho účinnosti.*“ To znamená, že uzavřely-li strany smlouvu o ručení do 31. 12. 2013 (tedy dle úpravy platné podle OZ či ObchZ), budou se těmito právními předpisy jejich vzájemné vztahy vyplývající z institutu ručení řídit i po nabytí účinnosti NOZ, pokud si nesjednají, že se jejich vzájemná práva a povinnosti budou řídit NOZ ode dne nabytí jeho účinnosti. (NOZ, § 3073)

Na rozdíl od předchozí právní úpravy nový občanský zákoník rozlišuje mezi zajištěním dluhu a jeho utvrzením. Důvodem je to, že zajištěním se třetí osoba zavazuje věřiteli za plnění dlužníka nebo jiná osoba poskytuje věřiteli jistotu, že dlužník svůj dluh splní (ručení, finanční záruka, dohoda o srážkách ze mzdy a jiných příjmů, zajišťovací převod práva, zástavní a zadržovací právo). Naproti tomu utvrzení dluhu hospodářsky nezajišťuje věřitelovu pohledávku, ale poskytuje mu jiné výhody. K utvrzení dluhu slouží smluvní pokuta a uznání dluhu, existují i další prostředky, např. přistoupení k dluhu, či zákaz zcizení či zatížení podle § 1761 NOZ. Smluvní pokuta utvrzuje dluh tak, že dlužník je pohružkou sankční povinnosti motivován ke splnění prvotní povinnosti. Uznáním dluhu dochází k utvrzení dluhu tím způsobem, že zakládá právní domněnku existence dluhu.

Významnou změnu přináší § 2010 NOZ, podle kterého lze dát nově jistotu nejen věřiteli, ale i třetí osobě ve věřitelův prospěch. Takové ustanovení ulehčí správu zejména syndikovaných úvěrů.²⁸ Agent při těchto úvěrech jedná svým jménem a na účet

²⁸ Týká se agentu pro zajištění nebo správci zajištění.

věřitelů tak, aby mohl přijmout zajištění od dlužníka, jež by bylo za jiných podmínek nemožné či nepraktické zřídit ve prospěch více věřitelů. Taková právní úprava bude příznivá zejména pro bankovní instituce.

Ve smyslu § 2011 NOZ je věřitel povinen informovat osobu, jež jistotu poskytla, o výši dluhu, a to kdykoli na její žádost. Jedná se o obecné pravidlo, které se vztahuje na všechny způsoby zajištění. Dle předchozí úpravy se toto pravidlo vztahovalo pouze na právní úpravu ručení (§ 547 OZ). Nesplnění této povinnosti může vést k povinnosti nahradit vzniklou škodu. (Bezouška, 2013, s. 272)

Uvedená ustanovení o jistotě mají obecný charakter, proto jsou na rozdíl od úpravy v OZ zařazena jako úvodní. Vycházejí z dosavadní úpravy § 555 a násl. OZ, avšak opouštějí dosavadní zjednodušování. (DZ, 2011, § 1986 - 1989)

Jestliže má někdo povinnost poskytnout jistotu²⁹, splní ji především zřízením zástavního práva, a to do určité výše hodnoty zastavené věci.

V případě, že nelze takovou jistotu složit, je možné namísto ní uznat obstarání způsobilého ručitele, přičemž způsobilým ručitelem je dle zákona osoba, která může být žalována v tuzemsku a která má vhodný majetek. To však nevylučuje nabídnout jinou osobu. (Bezouška, 2013, s. 273)

V ustanovení § 2013 je výslovně stanoveno, že nikdo není povinen přijmout věc jako jistotu do částky větší hodnoty než dvě třetiny obvyklé ceny, a to s ohledem na budoucí výtežnost při zpeněžení jistoty, což odpovídá právní úpravě podle § 556 OZ. Každý je však oprávněn takovou jistotu přijmout. Co je a není způsobilou jistotou, je stanoveno následujícími domněnkami. Má se za to, že stavební pozemek a nemovitá věc sloužící k podnikatelským účelům je dostatečnou jistotou do poloviny obvyklé ceny, cenný papír zajišťující bezpečný výnos do tří čtvrtin obvyklé ceny a vklady v bankách nebo spořitelních a úvěrních družstvech do výše pojištění.

Je zde doplněno chybějící právní pravidlo o vztahu zajištění k úrokům, které spočívá v ochraně třetí osoby, jež poskytuje zajištění dluhu dlužníka - § 2015 NOZ. Nově se zajištění vztahuje na výši úroků, která je osobě poskytující jistotu známá. Věřitel by měl zajistit informovanost této osoby takovým způsobem, aby zajištění pokrylo veškeré úroky, nejen do výše zákonné úrokové sazby. Poskytovatel zajištění nemusí znát

²⁹ např. při změně právní formy nadace je věřitel oprávněn žádat zajištění své pohledávky, jestliže se zhorší její dobytost (§ 393 NOZ)

přesnou výši úroků, musí mu však být znám způsob jejich určení. Jestliže dává jistotu jiná osoba než dlužník, musí být o sjednané výši úroku mezi věřitelem a dlužníkem informována, jinak je rozsah zajištění omezen výší zákonné úrokové sazby.

V ustanovení § 2016 řeší nově NOZ konkurenci zajišťovacích práv několika věřitelů k téže věci. Nejdříve se uspokojí věřitelé, jejichž pohledávka je zajištěna věcným právem zapsaným ve veřejném seznamu nebo Rejstříku zástav. V případě, že existuje více věřitelů, určí se jejich pořadí dle vzniku těchto práv, přičemž rozhodující je okamžik zápisu, nikoli účinnost smlouvy. Další jsou věřitelé, kteří mají zajištěnou pohledávku opět věcným právem, ale nezapsaným do veřejného seznamu či Rejstříku zástav. Pokud je jich více, taktéž platí časová priorita vzniku. Posledními věřiteli jsou ti, kteří mají svou pohledávku zajištěnou závazkovým právem.

§ 2017 NOZ stanoví, že jestliže se sníží cena jakékoli jistoty, a to takovým způsobem, že se jistota stane nedostatečnou, má věřitel právo na dozajištění pohledávky bez zbytečného odkladu. V případě, že tak dlužník neučiní, stane se nezajištěná část pohledávky splatnou. (Bezouška, 2013, s. 273 - 274)

4.1.1 Smluvní pokuta dle NOZ

Smluvní pokuta představuje jeden z nejvíce užívaných zajišťovacích právních prostředků ve smluvních vztazích. Smluvní pokutu dosud upravovaly dvě právní normy, a to občanský zákoník a obchodní zákoník. Otázka, zda použít úpravu obsaženou v OZ, nebo v ObchZ nebyla vždy snadno řešitelná a úprava smluvní pokuty v těchto předpisech byla značně rozdílná, když OZ stanovil úpravu komplexní, ObchZ pak stanovil některá odchylná ujednání, která se použila pro obchodní závazkové vztahy a v ostatním se použil i na tyto vztahy OZ. Nový občanský zákoník zmíněnou dvojkolejnou právní úpravou odstraňuje a zavádí jednotnou úpravu tohoto institutu.

Nová úprava o smluvní pokutě se přejímá z dosud platné úpravy v občanském a obchodním zákoníku s některými upřesňujícími změnami. Její úprava je zakotvena v ustanoveních § 2048 až 2052 NOZ.

NOZ obsahuje úpravu týkající se smluvní pokuty společně s ustanoveními o uznání dluhu ve specifickém oddílu zvaném Utvrzení dluhu. Tento termín je vhodný, neboť přesněji odpovídá funkci těchto dvou institutů. Jejich úkolem není dluh zajistit, tedy vytvořit alternativní zdroj uspokojení dluhu, ale posílit postavení věřitele jinou formou.

Toto rozlišení vnímali někteří autoři již dávno³⁰. Sedláček se ve své publikaci nepřiklání k zařazení smluvní pokuty mezi zajišťovací instituty a pojednává o ní ve vedlejších smluvních ujednáních.

Odpověď na spornou otázku plynoucí z úpravy OZ a ObchZ, zda je možné sjednat smluvní pokutu i v jiném než peněžitém plnění, přináší § 2048 NOZ, který výslovně konstatuje přípustnost nepeněžité smluvní pokuty. Je tedy možné ujednat zaplacení smluvní pokuty v naturáliích, kdy jedna strana poskytne např. zboží, jež vyrábí z titulu smluvní pokuty.

Nová úprava dále vylučuje dosavadní ustanovení § 545 odst. 3 OZ, podle něhož nemusí dlužník zaplatit pokutu, jestliže porušení povinnosti nezavinil. Toto pojetí se jeví jako chybné a vymyká se z přístupů zahraničních úprav. Sjednocená právní úprava v NOZ vychází z ObchZ, podle kterého platí, že zavinění, není-li sjednáno jinak, není vyžadováno. Vzhledem k dispozitivní povaze tohoto ustanovení si mohou strany ujednat, že dlužník bude povinen smluvní pokutu zaplatit jen při zaviněném porušení smluvní povinnosti aj³¹. Nový zákoník tedy řadí smluvní pokutu pod režim objektivní odpovědnosti.

Ustanovení § 545 odst. 1 OZ odpovídá § 2049 NOZ, podle něhož zaplacení smluvní pokuty nezavazuje dlužníka povinnosti splnit dluh utvrzený smluvní pokutou. Avšak strany si mohou odchylkou od zákonné dispozice sjednat nepravou smluvní pokutu, jež spočívá v tom, že zaplacením smluvní pokuty utvrzená smluvní povinnost zanikne.

Nárok na smluvní pokutu se váže na porušení smluvní povinnosti, stejné je to i v případech, že se strana ve smlouvě zaváže obstatat rozhodnutí příslušného orgánu veřejné moci. Sjednají – li si strany, že dlužník zaplatí věřiteli určitou částku pro případ, že nastane jiná skutečnost než porušení smluvní povinnosti, bude takové ujednání posouzeno dle okolností jako odstupné, případně ujednání nepojmenované klauzule, neboť smluvní pokutou lze utvrdit pouze porušení povinnosti.

(DZ, 2011, § 2024 - 2028)

Úprava dle § 2050 NOZ je nově koncipována tak, že věřitel nemá právo na náhradu škody vzniklé z porušení povinnosti, k němuž se smluvní pokuta vztahuje. Nejedná se

³⁰

Sedláček, J. Obligační právo. Obecné nauky o právních jednáních obligačních a o splnění závazků. Eliáš, K. Občanský zákoník. Velký akademický komentář.

³¹ popř. při úmyslném porušení smluvní povinnosti, při hrubém porušení smluvní povinnosti apod.

však o kogentní ustanovení, tedy nebrání stranám, aby si sjednaly možnost žádat vedle smluvní pokuty i náhradu škody.

Jestliže nebude přímo ujednáno, že lze požadovat vedle smluvní pokuty i náhradu škody, pak je možné, že subjekty budou sjednávat pokutu vyšší, aby jimi pokryly škody, jež mohou nastat.

Soud je oprávněn ve smyslu § 2051 NOZ snížit nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu s přihlédnutím k hodnotě a významu zajišťované povinnosti až do výše škody vzniklé do doby rozhodnutí porušením té povinnosti, na kterou se vztahuje smluvní pokuta. K moderaci bude však soud oprávněn pouze na návrh dlužníka. Tímto dodatkem se nová úprava liší od § 301 ObchZ. (NOZ, § 2050 - 2051)

Nejvýznamnější změnou je skutečnost, že NOZ nestanovuje obligatorní písemnou formu ujednání o smluvní pokutě, která však byla vyžadována jak OZ, tak i ObchZ. Neexistence případné písemné formy však bude problematická při případných soudních sporech, kde bude na té straně, která má důkazní břemeno, aby prokázala, že smluvní pokuta byla sjednána a jaký byl její obsah.

Pro úplnost je v této souvislosti nezbytné uvést, že Ústavní soud ve svém nálezu I. ÚS 3512/11, ze dne 11. 11. 2013 týkajícím se spotřebitelských sporů, výslovně uvedl, že smluvní pokuta, která je sjednána ve smlouvách uzavíraných se spotřebiteli pouze v obchodních podmínkách a nikoli přímo v textu samotné smlouvy, je neplatná.

Na základě nové úpravy lze tedy sjednat smluvní pokutu i ústně, takové ujednání však není možné doporučit z důvodu obtížného dokazování.

4.1.2 Uznání dluhu dle NOZ

Ustanovení o uznání dluhu vychází z úprav obsažených v OZ i ZP, úprava konkludentního uznání dluhů prostřednictvím zaplacení úroků nebo částečným plněním je převzata z ObchZ. (DZ, § 2029 - 2030)

NOZ upravuje pouze uznání dluhu, nikoli uznání závazku, které bylo stanoveno v ObchZ. Dochází tak ke sjednocení pravidel pro podnikatele a nepodnikatele. Ustanovení o uznání dluhu si zachovalo požadavek na písemnou formu prohlášení o uznání dluhu a uznání co do důvodu a výše.

V § 2054 NOZ je výslovně stanoveno, že placení úroků se též považuje za uznání dluhu ohledně částky, z níž se úroky platí. Druhý odstavec téhož paragrafu stanoví, že

plní – li dlužník dluh z části, má toto částečné plnění účinky uznání zbytku dluhu. Výše uvedené ustanovení je neplatné, jde-li o promlčenou pohledávku. (Janků, 2013, s. 254)

Z § 110 odst. 1 OZ se přejímá pravidlo o desetileté promlčecí lhůtě v případě, že dojde k uznání dluhu. V obchodních závazkových vztazích dle úpravy platné před účinností NOZ se jednalo o čtyřletou lhůtu. Jestliže dlužník určí v uznání dobu, do které splní, promlčí se právo za deset let od posledního dne určené doby. Pokud bylo již právo promlčeno a došlo k uznání dluhu, nárok se obnoví a začne běžet nová promlčecí lhůta. (NOZ, § 639, 653)

4.1.3 Ručení dle NOZ

Ručení v rámci NOZ je upraveno v oddílu Zajištění dluhu, konkrétně v § 2018 až 2028 NOZ. Nový občanský zákoník převzal úpravu ručení v zásadě z úpravy obsažené v ObchZ pouze s nepatrnými změnami. Dochází k upřesnění smluvní povahy vzniku ručení tak, že odmítne – li věřitel ručitele, nemůže pak po něm nic žádat. Nová úprava tedy kromě prohlášení ručitele o převzetí ručení požaduje také akceptaci ručitele a jím poskytovaného ručení věřitelem. (DZ, § 1993 – 2004)

Předmětem ručení stejně jako dle původní úpravy obsažené v OZ a ObchZ je většinou dluh existující již v době vzniku ručení, ale je možné ručením zajistit i dluh, který vznikne v budoucnu nebo dluh podmíněný. Výslovně je stanoveno, že ručení je možné poskytnout i za soubor dluhů, jež vznikly z určitého právního důvodu - § 2019 odst. 1 NOZ. Pokud bylo ručení ujednáno na dobu určitou, je věřitelovo právo zachování i v situaci, že věřitel během této doby ručitele k plnění vyzval dle § 2021 odst. 2 NOZ. (Bezouška, 2013, s. 272)

Ručitel, který je vyzván k plnění, může i podle NOZ uplatnit vůči věřiteli veškeré námitky, jež by mohly být uplatněny dlužníkem. Nová úprava již nestanoví možnost ručitele použít k započtení pohledávky dlužníka vůči věřiteli, jejichž započtení by byl oprávněn dlužník v případě, že by věřitel vymáhal svou pohledávku vůči němu. Přestože obecná ustanovení NOZ upravují možnost započtení u solidárních závazků, neboť stanoví, že dlužník si může vůči věřiteli započíst do stanovené výše pohledávku svého spoludlužníka, nelze toto ustanovení aplikovat na vztah dlužníka a ručitele. A to z důvodu, že ručitel není zavázán vedle hlavního dlužníka jako společný dlužník. Je povinen plnit za věřitele teprve tehdy, neuspokojí – li pohledávku sám dlužník.

Poté, kdy ručitel splní povinnost z ručitelského závazku, je oprávněn po dlužníkovi požadovat náhradu za plnění, které poskytl věřiteli. Ručitel se tak stává novým věřitelem dlužníka jako důsledek subrogace. Ta je v NOZ upravena v části týkající se zániku závazků. Nová úprava oproti té původní výslovně stanoví, že pohledávka věřitele přechází na ručitele včetně příslušenství, zajištění a práv s pohledávkou spojených. Tato právní úprava je odlišná od předchozí judikatury, která stanovila, že v případě splnění dluhu ručitelem dluh zaniká a s ním i jiná zajištění, např. zástavní právo. Dále NOZ doplňuje úpravu subrogace o případy, kdy namísto dlužníka plnilo více osob a kdy ručitel plnil za dlužníka pouze část dluhu. (Beránková, 2013)

4.1.4 Zástavní právo dle NOZ

Zástavní právo je způsobem zajištění dluhu, neboť plní funkci zajišťovací (zabezpečuje pohledávku věřitele od svého vzniku až do své realizace), dále funkci uhrazovací (lze se uspokojit z výtěžku zpeněžení zástavy). NOZ považuje toto právo za nejbezpečnější druh zajištění. (Bezouška, 2013, s. 275)

Nová úprava zástavního a podzástavního práva je zakotvena v ustanoveních § 1309 až 1394 NOZ. NOZ přinesl v oblasti zástavního práva zásadní změny především zvýšení smluvní volnosti (např. ve způsobu vymezení zajišťovaného dluhu a zástavy, ujednání o způsobu výkonu zástavního práva).

OZ i ObchZ nebyly konzistentní v pojetí, co je zajišťováno zástavním právem či jinou jistotou. OZ hovořil o zajištění pohledávky, jinde o zajištění dluhu nebo splnění povinnosti či závazku. Obdobně tomu bylo u ObchZ, který také nebyl v názvosloví jednotný. Nový občanský zákoník terminologii sjednocuje a stanoví, že jistotou se zajišťuje dluh. Tomu odpovídá jak úprava zástavního práva, tak i úprava obligací.

Zástavce věřiteli zajišťuje poskytnutím zástavy, že dlužník splní dluh. Dává garanci za jeho splnění, nikoliv za uspokojení věřitelovy pohledávky vůbec, ta může zaniknout s uspokojením věřitele i jiným způsobem. Zástavním právem lze zajistit peněžitý i nepeněžitý dluh. Avšak oproti původní úpravě § 155 OZ není omezen rozsah zajištění nepeněžitého dluhu obvyklou cenou pohledávky v okamžiku vzniku zástavního práva. Větší míra smluvní volnosti je stranám ponechána i v jiných směrech. Pro určitost projevu vůle je dostatečný požadavek, aby výše zajišťovaného dluhu byla alespoň určitelná. (DZ, § 1302)

Zástavní právo se zřizuje zpravidla smlouvou. Nově není písemná forma obecně vyžadována. V některých případech je dostačující forma ústní, např. jestliže je movitá věc předána zástavnímu věřiteli nebo osobě, která ji pro tohoto věřitele opatruje. Jindy je naopak požadována, např. v případě nemovitostí podle § 560 NOZ. Pokud strany chtějí, je možné zřídit zástavní právo k pohledávce i zápisem do rejstříku zástav, který vede Notářská komora, na základě smlouvy uzavřené ve formě notářského zápisu. Zákon stanovuje případy dle § 1314 odst. 2 NOZ³², ve kterých musí mít zástavní smlouva formu veřejné listiny.

Zástavní právo k věcem zapsaným do veřejného seznamu vznikne zápisem do tohoto seznamu, u movitých věcí jejich odevzdáním zástavnímu věřiteli, u listinného cenného papíru na řad rubopisem, u zaknihovaného cenného papíru registrací a u pohledávky obdobným způsobem jako pro úpravu cese. U nemovité věci nezapsané ve veřejném seznamu se ke vzniku zástavního práva vyžaduje zápis do rejstříku zástav, totéž platí pro zastavení věci hromadné. Způsobitou zástavu představují i převoditelné podíly v obchodních společnostech.

Při vymezení předmětu zástavního práva se opouští dosavadní taxativní výčet a je stanoveno, že předmětem zástavy může být jakákoli věc nebo jiná majetková hodnota, s níž lze obchodovat. Ve smyslu § 489 NOZ to mohou to být věci hmotné, nehmotné, movité i nemovité. NOZ podrobněji upravuje zastavení pohledávky, podílu v korporaci a cenného papíru. Jestliže se má zástavou stát věc, jejímž vlastníkem se zástavní dlužník stane až po uzavření zástavní smlouvy, je možné uzavřít tuto smlouvu předem, avšak zástavní právo k věci vznikne, až se dlužník stane vlastníkem. Pokud je ke vzniku zástavního práva požadován zápis do veřejného seznamu či rejstříku zástav, vznikne toto zástavní právo nabytím vlastnického práva zástavním dlužníkem za předpokladu, že budoucí zástavní právo bylo do uvedených evidencí zapsáno. (DZ, § 1303 – 1332)

Bezouška dodává, že zástavou nemůže být věc tvořící nadační jistinu, dále majetek nadačního fondu, stavba, jež je součástí pozemku a dědické právo před smrtí zůstavitele. (Bezouška, 2013, s. 277)

Právní úprava zakazuje vedlejší ujednání v zástavní smlouvě, která by poškodila některou ze stran. Tím je stranám zajištěna nezbytná míra ochrany. Ustanovení § 1315

³²

- a) Je-li zástavou závod nebo jiná věc hromadná,
- b) Je-li zástavou nemovitá věc, která nepodléhá zápisu do veřejného seznamu,
- c) Má-li zástavní právo k movité věci vzniknout zápisem do rejstříku zástav.

NOZ rozlišuje skupinu ujednání vůbec zakázaných, tj. ujednání, dle kterých dlužník nebo zástavce nesmí zástavu vyplatit. A dále skupin ujednání, jež jsou zakázána jen pro dobu přede dnem splatnosti zajištěné pohledávky, v níž jsou zástavce a zástavní dlužník v postavení slabší strany. Taková ujednání jsou vypočtená v § 1315 odst. 2 NOZ. Nově ve smyslu zmíněného ustanovení existuje v některých případech možnost, podle které si může věřitel zástavu ponechat – a to za libovolnou nebo určenou cenu. (DZ, § 1306)

Nový občanský zákoník zcela nově upravuje zastavení cizí věci v zastavárenském závodu. Vzorem pro tuto zvláštní úpravu byl článek 464 al. 3 španělského OZ. Jedná se o výjimku z obecného pravidla o zástavě věci cizí. Ta je odůvodněna tím, že osoba, jež uzavírá zástavní obchody v rámci svého podnikání, tak činí na vlastní riziko, které nelze přenést na jinou osobu, zejména ne na vlastníka, jehož věc byla zastavena třetí osobou. Úprava vychází z pojetí, že podnikatel si může vést evidenci osob, s nimiž navazuje obchodní styk a domáhat se vůči nim nahrazení škody. A jelikož velmi často dochází k zastavení ukradených či ztracených věcí, NOZ upravuje tyto případy zvlášť v ustanovení § 1344. Důvodem je tedy zvýšená ochrana skutečného vlastníka, který se může domáhat vydání věci zastavené neoprávněně třetí osobou provozovateli zastavárenského závodu, jestliže ji je schopen popsat takovým způsobem, aby byla odlišena od ostatních věcí stejného druhu, a jestliže prokáže své vlastnické právo. Ustanovení tedy dopadá na movitou věc, pro kterou se dále vyžaduje, aby vlastník prokázal, že svoji věc pozbyl ztrátou nebo činem povahy úmyslného trestného činu. Výjimka, kdy se vlastník skutečné moci nad svou věcí sám vzdal jejím svěřením zástavci, odpovídá pravidlu, že pokud projevil vlastník důvěru vůči jiné osobě, není možné důsledek zpronevěry přenášet na třetí osoby. (DZ, § 1335)

Značný význam pro zástavního věřitele má ustanovení § 1354 NOZ, v němž je nově oproti OZ zakotven přímý nárok věřitele na pojistné plnění tehdy, byla - li zástava pojištěna (zastavení věci musí být pojišťovně včas prokázáno či oznámeno). Zástavní věřitel je oprávněn pojistné plnění zadržet a uspokojit z něj svou pohledávku za dlužníkem v případě, že nebude řádně a včas splněna. (Bezouška, 2013, s. 282)

Platí obecné pravidlo, že zánikem zástavy zanikne i zástavní právo. NOZ však upravuje zánik zástavního práva daleko podrobněji, než tomu bylo v OZ. NOZ v § 1377 odst. 2 řeší situaci, kdy dochází k převodu zástavy na jinou osobu, jež byla v dobré víře, že na věci nevázne žádné zástavní právo. I tímto způsobem dochází k zániku zástavního práva. To však neplatí, jestliže je zástavní právo zapsáno v rejstříku zástav nebo ve

veřejném seznamu, neboť v takovém okamžiku se nabyvatel nemůže dovolávat toho, že o zástavním právu nevěděl. Velmi často nedochází k úplnému zániku zástavního práva, ale k přeměně věci, rozdělení či spojení s věcí další. Pro tyto případy obsahuje NOZ zvláštní úpravu v ustanovení § 1349 – 1352. (§ 1377 NOZ)

Podle NOZ je možné využít uvolněné zástavy, jestliže je zastavena věc zapsaná ve veřejném seznamu. Princip uvolněné zástavy spočívá v tom, že v době zániku zástavního práva může vzniknout bez nutnosti jeho předchozího výmazu k jedné věci zástavní právo pro jiný dluh. Ve veřejném seznamu se tedy změní pouze údaje o dluhu. Musí být však dodržena podmínka, že nebude navýšen rozsah zajištění. Toto řešení je výhodné pro nově zapsaného věřitele, který vstupuje do pořadí, jež měl předchodí zástavní věřitel.

Podobným institutem je záměna zástavního práva dle § 1385 NOZ, při které se nové zástavní právo zapisuje v době, kdy ve stejném pořadí existuje i další zástavní právo. Toto právo je podmíněné tím, že do roka dojde k vymazání předchozího zástavního práva. (Bezouška, 2013, s. 285)

4.1.5 Finanční záruka dle NOZ

Nový občanský zákoník obsahuje nový institut finanční záruky. Jeho úprava v ustanovení § 2029 až 2039 NOZ vychází z úpravy bankovní záruky ObchZ (§ 313 a násl.). Termín „finanční záruka“ nevznikl z důvodu změny věcného obsahu institutu, ale vzhledem k tomu, že takovou záruku může poskytnout i jiný subjekt, nejenom banka.

(DZ, § 2005 – 2015)

Nová úprava však zachovala pojem bankovní záruka pro případy, kdy je výstavcem banka, zahraniční banka nebo spořitelna a úvěrní družstvo.

Ve smyslu § 2039 NOZ vzniká finanční záruka prohlášením výstavce v písemné záruční listině, že uspokojí věřitele podle této listiny do výše určité peněžité částky, pokud dlužník nesplní věřiteli určitý dluh, nebo splní-li se jiné podmínky obsažené v záruční listině.

Finanční zárukou lze zajistit pohledávky peněžité i nepeněžité. Při zajištění nepeněžité pohledávky se má za to, že je do výše podle záruční listiny zajištěna pohledávka peněžité, jež věřiteli přísluší při neplnění zajištěné povinnosti.

Jestliže záruku potvrdí jiný výstavce, je věřitel oprávněn uplatnit právo z finanční záruky vůči kterémukoli z nich. Výstavci, který potvrdil finanční záruku a plnil, vzniká právo na náhradu vůči výstavci, který jej o potvrzení záruky požádal.

Finanční záruku lze omezit na dobu určitou. V případě, že věřitel neuplatní své právo vůči výstavci v době určené záruční listinou, záruka zanikne. (NOZ, § 2029 – 2038)

Finanční záruka je prostředek podobající se institutu ručení. Od ručení se liší tím, že její výstavce se zaručil za splnění zajištěného dluhu do určité výše peněžní částky a za podmínek v záruční listině. Další rozdíl spočívá v tom, že záruční listina může stanovit, že věřitel je oprávněn uplatnit své nároky ze záruky přímo vůči výstavci, aniž by bylo nutné vyzvat dlužníka k plnění jeho dluhu. Možnost uplatnění námitek výstavcem vůči věřiteli je ve srovnání s ručením omezena pouze na ty, které si v záruční listině vyhradil (omezená subsidiarita).

Změnila se možnost postoupení práva z finanční záruky, neboť úprava dle § 318 ObchZ stanovila v případě bankovních záruk vázaných na podmínku, že dlužník nesplní svou povinnost k úhradě závazku, může věřitel postoupit svá práva z bankovní záruky pouze s postoupením pohledávky zajištěné bankovní zárukou. Avšak podle NOZ je možné postoupit právo k uplatnění finanční záruky či postoupit samostatně právo na plnění ze záruky. (Beránková, 2013)

4.1.6 Dohoda o srážkách ze mzdy nebo jiných příjmů dle NOZ

Dohoda o srážkách ze mzdy vychází z ustanovení § 551 OZ a § 246 ZP. Nový občanský zákoník obsahuje úpravu v § 2045 až 2047 NOZ.

Zajištění prostřednictvím dohody o srážkách ze mzdy nebývá ve standardních evropských občanských zákonících zvlášť upraveno; ke stejnému účelu postačuje úprava cese. Důvodová zpráva v této souvislosti však uváděla, že tento zajišťovací prostředek je vhodné ponechat, vzhledem k tomu, že je v České republice standardně používán k zajištění a placení pohledávek na alimenty, i když zaměstnavatel nově není povinen předloženou dohodu přijmout. Nová úprava však nechce plátce mzdy dále neúměrně zatěžovat náklady spojenými s placením srážek, proto by měl takové náklady nést pouze v omezené míře (obdobně jako postoupený dlužník u cese nese náklady zaplacení pohledávky postupníkovi). (DZ, § 2021 – 2023)

Ve smyslu nového občanského zákoníku se změnil postup zaměstnavatele při srážkách ze mzdy a jiných příjmů.

Před účinností NOZ dle § 327 ZP bylo možné uzavřít dohodu o srážkách ze mzdy se zaměstnancem k uspokojení pohledávek zaměstnavatele. Mohlo se jednat o dohodu o náhradě škody způsobené zaměstnavateli, o srážkách stravného, použití služebního telefonu anebo vozidla k soukromým účelům atd. Dohoda musela být uzavřena písemně. Přičemž dohoda o pravidelných srážkách stravného bývala součástí pracovní smlouvy, popřípadě jejího dodatku. Srážky ze mzdy nesměly být vyšší, než by činily srážky při výkonu rozhodnutí. Jestliže došlo k jejich střetu s jinými dohodami nebo s exekucními srážkami uspokojovaly se vymáhané srážky dle svého pořadí. Obvyklé byly i dohody mezi zaměstnancem a třetí osobou uzavřené dle § 551 OZ.

Podle NOZ lze dluh zajistit dohodou dlužníka a věřitele o srážkách ze mzdy či platu anebo z náhrady mzdy ve výši nepřesahující jejich polovinu. Tím se ustanovení liší od předchozí úpravy. Plátcům mzdy tak byli povinni ověřit, jestli je výše srážek sjednána v souladu s právními předpisy, tedy výši srážek vypočítat. Jestliže byly srážky provedeny v chybné výši, mohla zaměstnavateli vzniknout povinnost k náhradě způsobené škody.

Ustanovení § 276 a násl. OSŘ odkazuje na nařízení vlády o způsobu výpočtu částky, která nemůže být sražena povinnému z měsíční mzdy při výkonu rozhodnutí a o stanovení částky, nad kterou je mzda postižitelná srážkami bez omezení³³. Postup výpočtu nezabavitelné částky se použije jen tehdy, pokud věřitel vymáhá pohledávku nuceným výkonem soudního rozhodnutí anebo jiného vykonatelného titulu. V ostatních případech jsou strany vázány pouze ustanovením § 2045 NOZ.

Dle nové úpravy je k uzavření dohody nutný předchozí souhlas zaměstnavatele, jestliže se nejedná o srážky k uspokojení práva zaměstnavatele. Náklady na odeslání částky nese plátcem mzdy (zaměstnavatel), ale v případě několika dohod u stejného zaměstnavatele však ponese náklady spojené s placením dalších srážek u druhé a následující dohody zaměstnanec. Věřitel nabývá právo na výplatu srážek v době, kdy byla zaměstnavateli dohoda předložena, jestliže ji akceptuje. (Kučerová, 2013)

³³ tj. nařízení o nezabavitelných částkách

5. Praktická část

5.1 Smluvní pokuta a úroky z prodlení

5.1.1 Vymezení smluvní pokuty a úroků z prodlení z hlediska účetnictví

Pro účely účetních předpisů se těmito pojmy rozumí:

- smluvní pokuty a úroky z prodlení dle příslušných ustanovení ObchZ,
- poplatky z prodlení dle příslušných ustanovení OZ,
- penále a ostatní sankce ze smluvních vztahů,
- postěžní částky dle příslušných ustanovení ZSŠ,
- odstupné dle § 355 ObchZ.

5.1.2 Postup účtování smluvních pokut a úroků z prodlení

Smluvní pokuty a úroky z prodlení účtujeme v době jejich faktického vzniku, a to bez ohledu na to, zda byly zaplacený. Smluvní pokuty a úroky z prodlení představují nárok, který nevzniká automaticky, ale který musí být věřitelem aktivně uplatňován³⁴. I v případě uplatnění nároku se však pohledávky ze smluvních pokut a úroků z prodlení zaúčtují jen za předpokladu, že věřitel vyžaduje uvedené částky na dlužníkovi a ve výši reálné hodnoty tyto pohledávky ze smluvních sankcí a úroků z prodlení. Neboť v případě, že dlužník z různých důvodů není schopen uhradit prvotní pohledávku, nemůžeme očekávat úhradu pohledávek ze smluvních pokut. Přičemž za reálnou hodnotu považujeme částku, kterou je možné získat od dlužníka při dostatečné míře jistoty a to s přihlédnutím k jeho finanční a obchodní situaci.

Při postupu účtování smluvních pokut a úroků z prodlení vychází tedy účetní praxe z právního názoru, že smluvní pokuty a úroky z prodlení jsou nárokem a závisí pouze na věřiteli, zda ho uplatní. Z tohoto důvodu můžeme účtovat pouze o smluvních pokutách a úrocích z prodlení, které jsou aktivně nárokovány. Ryneš dodává, že lze postupovat i jinými způsoby, je však nutné si zvolený postup upravit v rámci vnitřní účetní směrnice a projednat ho se svým auditorem.

Postup účtování smluvních pokut a úroků z prodlení je v rozporu s ustanoveními zákona o daních z příjmů, a to § 24 odst. 2 písm. zi), podle kterého se za daňově uznatelné náklady považují zaplacené smluvní pokuty a úroky z prodlení. Kvůli této

³⁴ např. penalizační fakturou, uplatněním u soudu, upomínkou

rozdílnosti mezi účetním výsledkem hospodaření a ustanoveními zákona o daních z příjmů, musí poplatník upravit ve smyslu § 23 odst. 3 ZDP vykázaný výsledek hospodaření, a tedy i daňový základ.

Jestliže věřitel, který vede účetnictví a postoupí pohledávku ze smluvních sankcí nebo u něhož tato pohledávka zanikne jinou formou než zaplacením a její částka byla v minulých zdaňovacích obdobích položkou, která snížila hospodářský výsledek, je tento věřitel povinen o výši této pohledávky zvýšit výsledek hospodaření.

(Ryneš, 2012, s. 157 – 158)

Na nákladový účet **544 – Smluvní pokuty a úroky z prodlení** se zaúčtuje předpisem vymáhaná výše smluvní pokuty anebo úroku z prodlení jako zvýšení nákladu zápisem na stranu MD a souvztažně jako zvýšení příslušného závazku na stranu D.

Výdajový pokladní doklad, či výpis z běžného účtu, který prokazuje uhrazení sankce, se zaúčtuje jako úbytek peněžních prostředků na straně D a souvztažně jako snížení příslušného závazku na straně MD.

Naproti tomu se ve prospěch účtu **644 – Smluvní pokuty a úroky z prodlení** zaúčtuje předpisem výše nárokované smluvní pokuty a úroků z prodlení souvztažně na vrub příslušného účtu pohledávek.

Příjmový pokladní doklad, nebo výpis z běžného účtu ukazující úhradu vyúčtované sankce se zaúčtuje jako přírůstek peněžních prostředků na stranu MD a souvztažně jako snížení pohledávky na stranu D. (Líbal, 2012, s. 198)

Tabulka 1: Účtování úroků z prodlení a smluvních pokut v deníku

Číslo	Účetní případ	Kč	MD	D
1.	Došlé vyúčtování úroků z prodlení za pozdní úhradu faktury přijaté	2000	544	325
2.	Úhrada závazku z úroků z prodlení	2000	325	221 (211)
3.	Vystavené vyúčtování za smluvní pokutu za nedodržení smlouvy	30 000	315	644
4.	Inkaso pohledávky za smluvní pokutu	30 000	221 (211)	315

Zdroj: vlastní tvorba

5. 2 Směnka

5.2.1 Vymezení směnky z hlediska účetnictví

Směnka může být platebním prostředkem:

- směnka k inkasu – u odběratele (věřitele),
- směnka k úhradě – u dodavatele (dlužníka), závazek s dobou splatnosti do 1 roku,
- dlouhodobá směnka k úhradě, závazek s dobou splatnosti delší než 1 rok.

Cenným papírem:

- dluhový cenný papír držený do splatnosti – tj. směnka pořízená za účelem držby do splatnosti, po delší dobu delší než 1 rok,
- dluhový cenný papír držený do splatnosti – směnka pořízená za záměrem držby do doby splatnosti, po dobu 1 rok a kratší,
- dluhový cenný papír k obchodování – směnka nakoupená za účelem držby po dobu 1 rok a kratší, určená k prodeji před dobou splatnosti,
- jiný dlouhodobý finanční majetek – směnka nakoupená za účelem držby po delší dobu než 1 rok, určená k prodeji před splatností.

Zajišťovacím prostředkem:

- směnka zajišťuje pohledávku za odběratelem, je sledována na podrozvahových účtech.

5.2.2 Oceňování směnek

Směnky k inkasu či směnky k úhradě se zaúčtují v okamžiku jejich vzniku v ceně pořizovací, kterou rozumíme hodnotu pohledávky, resp. závazku, které směnka nahradila. Vystavené směnky jsou oceňovány v době jejich vystavení v pořizovací ceně, ve které zůstávají také k rozvahovému dni. Neboť u nich nedochází k žádnému přecenění, nevznikají žádné rozdíly s dopady do výkazu zisku a ztráty či rozvahy. Hodnota směnky se zvyšuje na analytickém účtu o alikvotní úrokový výnos (náklad), který se zjistí a účtuje v časové souvislosti jako rozdíl mezi směnečnou sumou a pořizovací cenou.

Směnky sloužící jako zajišťovací prostředek se oceňují na podrozvahových účtech ve směnečné sumě a v takovéto výši jsou vykázány v příloze k účetní závěrce. Tyto směnky neúčtujeme na účty hlavní knihy. (Štohl, 2010, s. 111)

Nakoupené směnky za účelem obchodování, směnky držené do splatnosti nebo realizovatelné směnky se oceňují v době jejich pořízení pořizovací cenou dle zákona o účetnictví § 25 odst. 1 písm. f).

Ostatní, tj. realizovatelné směnky oceněné ke dni pořízení cenou pořizovací se mohou k rozvahovému dni přecenit na reálnou hodnotu. Narážíme zde však na problém, že neexistuje spolehlivý trh směnek, podle kterého bychom mohli vyjádřit takovéto reálné ocenění příslušné směnky k rozvahovému dni. V případě, že by účetní jednotka byla schopna stanovit k rozvahovému dni spolehlivou reálnou hodnotu, bude rozdíl mezi cenou pořízení včetně alikvotního úrokového výnosu a reálnou hodnotou vyúčtován na vrub nebo ve prospěch účtu 414 – Oceňovací rozdíly z přecenění majetku a závazků a souvztažně se upraví ocenění směnky prostřednictvím účtu analytického.

Jestliže zůstane směnka k rozvahovému dni oceněna v pořizovací ceně, je nezbytné účtovat o tomto výnosu jako o rozdílu mezi směnečnou hodnotou a cenou pořízení v časové souvislosti s dobou splatnosti.

K rozvahovému dni nedochází ke změně ani u směnky držené do splatnosti, která zůstává oceněna v ceně pořizovací plus naběhlý alikvotní úrokový výnos. Věřitel o tomto výnosu účtuje jako o rozdílu mezi směnečnou sumou a cenou pořízení v časové souvislosti s dobou do splatnosti. (Ryneš, 2012, s. 149)

5.2.3 Směnky jako platební prostředek

V dnešní době představují směnky oblíbený nástroj používaný v obchodním a platebním styku, tedy k úhradě pohledávek a závazků.

Směnka je splatná proti jejímu předložení směnečníkovi v platebním místě³⁵ v den splatnosti. Majitel směnky po jejím zaplacení na rub směnky napíše doložku „zaplaceno“ a předá ji směnečníkovi. Pokud je směnka zaplacena pouze částečně, majitel směnečníkovi vydá potvrzení o zaplacené části a zapíše ji na směnku. Stejný postup se použije i tehdy, že směnka není zaplacena vůbec. V takovém případě musí její majitel obstarat protest, a to v jednom ze dvou pracovních dnů následujících po

³⁵ Nejčastěji banka směnečníka.

splatnosti směnky. Protest představuje listinu, kterou vyhotovuje notářství, resp. soud a kterou se úředně potvrzuje, že směnka byla řádně a včas předložena k proplacení a zaplacená nebyla. Na jejím základě je majitel oprávněn uplatnit své postihové nároky, přičemž postihem rozumíme i požadování nároků spojených s nezaplacením směnky směnečníkem.

Mezi jejich hlavní výhody patří:

- obchodovatelnost směnky,
- vymahatelnost směnečného dluhu,
- možnost vymáhání směnečné částky na hlavních i vedlejších dlužnících,
- eskont směnky. (Štohl, 2010, s. 111 - 112)

5.2.4 Postup účtování směnek

Postup účtování v případě uhrazení pohledávky směnkou u dodavatele:

Uhrazení pohledávky směnkou prokazujeme vnitřním účetním dokladem. Účetní případ zaúčtujeme jako snížení pohledávky na stranu D, např. účtu **311 – Odběratelé**, nebo jiného účtu pohledávek a souvztažně zaúčtujeme přírůstek dluhového cenného papíru na stranu MD účtu **256 – Dluhové cenné papíry se splatností do 1 roku držené do splatnosti**.

Nabíhající úrokový výnos (diskont) zaúčtujeme jako zvýšení úrokového výnosu na stranu D účtu **662 – Úroky** a souvztažně zaúčtujeme zvýšení ocenění dluhového cenného papíru na stranu MD.

Proplacení směnky směnečníkem účtujeme jako přírůstek peněžních prostředků na stranu MD účtu **211 - Pokladna** či **221 – Bankovní účty** a zároveň jako úbytek cenného papíru. (Líbal, 2012, s. 239)

Příklad:

Společnost ABC, a.s., vystavila fakturu za prodej zboží ve výši 200 000 Kč. Odběratelem je společnost XXX, v. o. s., která bude zboží hradit směnkou, neboť akceptovala vydanou směnku společností ABC, a. s., na částku 210 000 Kč. Datum vystavení směnky 1. 10. 2013, datum splatnosti 1. 12. 2013. Po skončení doby splatnosti byla směnka odběratelem uhrazena.

Tabulka 2: Účtování směnek k inkasu v deníku

Číslo	Účetní případ	Kč	MD	D
1.	FAV ze dne 28. 9. za prodej zboží	200 000	311	604
2.	VÚD 1. 10. úhrada pohledávky směnkou	200 000	256.1	311
3.	VÚD 1. 11. alikvotní úrokový výnos	5 000	256.2	662 (666)
4.	VÚD 1. 12. alikvotní úrokový výnos	5 000	256.2	662 (666)
5.	PPD 1. 12. proplacení směnky	200 000	211	256.1
		10 000	211	256.2

Zdroj: vlastní tvorba

Postup účtování v případě uhrazení závazku směnkou u odběratele:

Uhrazení závazku směnkou prokazujeme vnitřním účetním dokladem. Účetní případ zaúčtujeme jako snížení závazku na stranu MD, např. účtu **321 – Dodavatelé**, nebo jiného účtu závazku a souvztačně zaúčtujeme zvýšení závazku na stranu D účtu **322 - Směnky k úhradě**, popř. 478 – Dlouhodobé směnky k úhradě.

Rozdíl mezi jmenovitou hodnotou závazku a jmenovitou hodnotou směnky zaúčtujeme jako zvýšení směnečného závazku na stranu D účtu 322 a souvztačně jako zvýšení nákladů na stranu MD účtu **562 – Úroky**. Jestliže je nutné úrok časově rozlišit, použijeme účet 381 – Náklady příštích období.

Uhrazení směnky zaúčtujeme jako úbytek peněžních prostředků zápisem na stranu D účtu 211 (221) se souvztačným zápisem na stranu MD účtu 322 jako snížení závazku.

(Líbal, 2012, s. 243)

Příklad:

Společnost XXX, v. o. s., uhradila 1. 10. 2013 společnosti ABC, a. s., směnkou splatný závazek – fakturu za zboží ve výši 200 000 Kč. Datum splatnosti směnky ve směnečné sumě 210 000 Kč je k 1. 12. 2013. Směnka byla v den splatnosti uhrazena.

Tabulka 3: Účtování směnky k úhradě v deníku

Číslo	Účetní případ	Kč	MD	D
1.	FAP ze dne 28. 9. za prodej zboží	200 000	131	321
2.	VÚD 1. 10. úhrada závazku směnkou	200 000	321	322.1
3.	VÚD 1. 11. úrok	10 000	562	322.2
5.	VPD 1. 12. proplacení směnky	200 000	322.1	211
		10 000	322.2	211

Zdroj: vlastní tvorba

Tabulka 4: Účtování směnek v deníku

Číslo	Účetní případ	Kč	ABC,a.s.		XXX, v.o.s .		XY, s.r.o.	
			MD	D	MD	D	MD	D
1.	FA: ABC, a.s. prodala zboží firmě XXX, v.o.s.							
	cena bez daně	200 000	-	604	131	-	-	-
	DPH	42 000	-	343	343	-	-	-
	Celkem	242 000	311			321	-	-
2.	VÚD: XXX, v.o.s. akceptovala směnku dodavatele ABC, a.s.	242 000	256.1	311	321	322.1	-	-
	(směnečná suma 260 000)	18 000	256.2	662	562	322.2	-	-
3.	FA: XY, s.r.o. prodala firmě ABC, a.s. materiál							
	cena bez daně	360 000	111	-	-	-	-	642
	DPH	75600	343	-	-	-	-	343
	Celkem	435 600	-	321	-	-	311	-
5.	VÚD: ABC, a.s. převedla rubopisem směnku získanou od XXX, v.o.s na společ. XY, s.r.o.							
	směnečná suma	260 000	-	256	-	-	256	-
	diskont	6 000	562	-	-	-	-	662
6.	VBÚ: ABC, a.s. uhradila zbývající částku na účet firmě XY, s.r.o.	181 600	321	221	-	-	221	311
7.	VBÚ: v den splatnosti zaplatila XXX, v.o.s. směnku firmě XY, s.r.o.	260 000	-	-	322	221	221	256

Zdroj: vlastní tvorba

5.2.5 Vyhotovení směnky vlastní a směnky cizí

Z hlediska způsobu vystavení rozlišujeme směnky vlastní a směnky cizí.

Směnku vlastní vystavuje odběratel, který se zavazuje zaplatit dodavateli určitou částku uvedenou na směnce. Směnečné prohlášení začíná slovy „Za tuto směnku zaplatím...“.

Směnku cizí vystavuje dodavatel a přikazuje v ní odběrateli, aby mu zaplatil určitou částku. Výstavce označí ve směnce dlužníka jako směnečníka, tedy osobu, která má platit a sebe uvede jako věřitele „Zaplaťte za tuto směnku na řad můj vlastní...“. Poté směnku předá dodavatel odběrateli k akceptu, tj. podpisu, tím se dlužník zavazuje, že souhlasí s textem uvedeným na směnce. (Štohl, 2010, s. 112)

Příklad:

Ve vyhotovení směnky vlastní (obrázek 1: Směnka vlastní) dluží společnost XXX, v. o. s. částku 210 000 Kč společnosti ABC, a. s. Směnku vystavil podnik XXX, v. o. s.

Směnečný věřitel (ABC, a. s.) postoupil dne 28. 2. 2014 směnku prostřednictvím indosamentu společnosti XY, s. r. o. (obrázek 2: Postoupení směnky indosamentem).

Ve vyhotovení směnky cizí (obrázek 3: Směnka cizí) je výstavcem ABC, a. s., a platit má XXX. Do vztahu vstupuje 3. osoba XY, s. r. o, které má být směnka zaplacená. Této firmě dluží společnost ABC peníze.

Obrázek 1: Směnka vlastní

V Brně dne 1. září 2013 <small>Místo a datum vystavení (měsíc slovy)</small>		Kč 210 000,- ☒ hal
Za tuto směnku zaplatím dne 30. listopadu 2013 <small>Měsíc slovy</small>		
na řad: ABC, a.s., Traťovo' 572/1, 695 01 Hodonín <small>komu</small>		
Kč <u>210 000,-</u> <small>Částka slovy</small>		hal ☒
Splatno v: Brně <small>Místo placení</small>		XXX, v.o.s.
u: Air Bank, a.s. <small>Domicil</small>		Dubová 2
Horavské náměstí 210/8 602 00 Brno		602 00 Brno
		<i>Marek</i>
<small>Jméno, adresa a podpis výstavce</small>		

Zdroj: vlastní tvorba

Obrázek 2: Postoupení směnky indosamentem

Za nás na řad XY, s.r.o., Višňová 11/2, Olomouc
PSČ: 779 00

V Hodoníně dne 28.2.2014

Paša

Zdroj: vlastní tvorba

Obrázek 3: Směnka cizí

XXX, v.o.s., Dubová 2, 602 00 Brno
Podpis příjemce (Prošek)

V Hodoníně dne 1. září 20 13
Místo a datum vystavení (měsíc slovy)

Kč 10 000,- hal ✓

Za tuto směnku zaplatte dne 30. listopadu 20 13
Měsíc slovy

na řad: XY, s.r.o., Višňová 11/2, 779 00 Olomouc
komu

Kč ~~XXXXXXXXXXXX~~ hal ✓
Částka slovy

Směnečník: XXX v.o.s.
Dubová 2
602 00 Brno

Splatno v: Brno
Místo placení

u: Air Bank a.s.
Moravské náměstí 110/8
602 00 Brno
Domicil

ABC, o.s.
Traťová 572/1
695 01 Hodonín
Paša
Jméno, adresa a podpis výstavce

Zdroj: vlastní tvorba

5.2.6 Prodej směnek

V závislosti na charakteru směnek a způsobu jejich účtování k okamžiku vystavení nebo pořízení můžeme účtovat o jejich prodeji:

Prodej nakupovaných směnek se zaúčtuje na stranu D účtu **661 – Tržby z prodeje cenných papírů a podílů** se souvztažným zápisem na stranu MD účtu pohledávek nebo finančního účtu.

Při prodeji ostatních, tj. realizovatelných směnek, u nichž se v předchozích obdobích účtovalo o změnách reálné hodnoty na účtu **414 – Oceňovací rozdíly z přecenění majetku a závazků**, se tento rozdíl zruší. Zároveň s průúčtováním výnosu z prodeje zaúčtujeme pořizovací ceny včetně úrokového výnosu za dobu držby prodávaných směnek na stranu MD účtu **561 – Prodané cenné papíry a podíly** se souvztažným zápisem na stranu D účtu cenných papírů, na nichž byly směnky zachyceny.

Nakoupené směnky, jež byly v době pořízení zahrnuty do dlužných cenných papírů držených do splatnosti, je nutné v okamžiku jejich prodeje vyúčtovat na nákladový účet 561 v ceně pořizovací.

Směnky k inkasu se při jejich postoupení vypořádají obdobným způsobem, jako tomu je při postupování ostatních pohledávek. V takovém případě hodnota z účtu dluhových cenných papírů bude vyúčtována na účet **546 – Odpisy pohledávek** a výnos z postoupení se zaúčtuje na účet **646 – Výnosy z odepsaných pohledávek**.

Eskont směnek:

V případě, že majitel směnky potřebuje získat peněžní prostředky před lhůtou splatnosti, může postoupit směnku bance. Banka nejdříve posuzuje bonitu směnečníka a výstavce směnky. Pokud se rozhodne směnku eskontovat, uzavírá s klientem smlouvu o eskontu směnky.

České účetní standardy stanovují účetní postup, na jehož základě banka vymáhá dluh na postupiteli směnky, v případě, že hlavní dlužník bance po eskontu nezaplatí. Postupitelem je každý dlužník na směnce uvedený.

V okamžiku, kdy věřitel postoupí směnku bance, se hodnota účtu 256 přeúčtuje na účet **313 – Pohledávky za eskontované cenné papíry**. Na účtu 313 je zachycena celá jmenovitá hodnota směnky a rozdíl mezi hodnotou účtu 256 a směnečnou sumou na účtu 313 bude zaúčtován ve věcné a časové souvislosti ve prospěch výnosů s případným

použitím časového rozlišení účtu **384 – Výnosy příštích období**. Eskontní úvěr je vyúčtován na účtu **232 – Eskontní úvěry** ve výši směnečné částky a rozdíl mezi poskytnutými peněžními prostředky a směnečnou sumou se za pomoci účtu časového rozlišení **381 – Náklady příštích období** zaúčtuje jako úrok do nákladů. Do doby splacení směnky dlužníkem trvá i závazek směnečného věřitele vůči bance.

Uhrazení směnky dlužníkem se na základě avíza banky zaúčtuje u příjemce eskontního úvěru jako splacení úvěru se souvztažným zápisem na stranu D účtu 313.

Jestliže dlužník neuhradí směnku, banka inkasuje dlužnou částku z účtu směnečného věřitele a vrátí mu neuhrazenou směnku k inkasu. (Ryneš, 2012, s. 150 – 151)

Příklad:

Společnost ABC, a.s., přijala 1. 10. 2013 od odběratele směnku splatnou za 12 měsíců se směnečnou sumou 210 000 Kč, jako úhradu své pohledávky za zboží ve jmenovité hodnotě 200 000 Kč. Společnost směnku dne 1. 12. 2013 eskontuje bance, která ji poskytne eskontní úvěr ve výši 201 200 Kč se splatností 1. 10. 2014.

Tabulka 5: Účtování eskontu směnky v deníku

Číslo	Účetní případ	Kč	MD	D
1.	FAV za prodej zboží	200 000	311	604
2.	VÚD 1. 10. úhrada pohledávky směnkou	200 000	256.1	311
3.	VÚD 1. 12. alikvotní úrokový výnos ze směnky	1 667	256.2	662
5.	VÚD 1. 12. směnka postoupena k eskontu:			
	jmenovitá hodnota směnky	210 000	313	-
	ocenění směnky	201 667	-	256
	rozdíl	8 333	-	384
6.	VBÚ 1. 12. poskytnutí eskontního úvěru			
	jmenovitá hodnota úvěru	210 000	-	261
	úvěr připsán na účet	201 200	221	-
	rozdíl	8 800	381	-
7.	VÚÚ 1. 12. vyúčtování úvěru	210 000	261	232
8.	VÚD 31. 12. alikvotní úrokový výnos ze směnky	833	384	662
9.	VÚD 31. 12. podíl úroků z úvěru běžného účetního období	2 200	562	381

Zdroj: vlastní tvorba

6. Závěr

Hlavním cílem této bakalářské práce bylo porovnat právní úpravu zajišťovacích institutů účinnou do 31. 12. 2013 s úpravou, kterou přinesl nový občanský zákoník. Byť NOZ nabyl účinnosti k 1. 1. 2014, neznámá to, že dosavadní právní úprava zajišťovacích institutů zakotvená dosavadními právními předpisy již nebude nadále aplikovatelná. Z ustanovení § 3073 NOZ totiž zcela jednoznačně vyplývá, že práva ze zajištění závazku, jež vznikla před účinností nové úpravy, se posuzují do svého zániku podle dosavadních právních předpisů.

Co se týče ručení, dosavadní OZ obsahoval jen velmi strohou a zcela nedostačující úpravu tohoto institutu, jež nezahrnovala žádná ustanovení o rozsahu závazku, zániku ručení, jeho promlčení či spoluručení. Tato úprava o rozsahu pěti paragrafů zakotvená v OZ má kořeny již v 60. letech 20. století, tedy v období socialismu. Naproti tomu o mnoho detailnější a kvalitnější propracovaná obchodněprávní úprava zmíněná ustanovení neopomenula.

I přesto NOZ upravuje ručení obsáhleji nežli ObchZ, přičemž nová úprava vychází právě z ObchZ a je doplněna pouze nepatrnými změnami. Důležitou výhodou nové úpravy je upřesnění smluvní povahy vzniku ručení tím způsobem, že pokud odmítne věřitel ručitele, není poté oprávněn po něm nic žádat. Tato úprava kromě prohlášení o převzetí ze strany ručitele požaduje i akceptaci ručitele a jím poskytovaného ručení věřitelem. Myslím si, že vzhledem k uvedeným nedostatkům, a to především OZ, došlo novým občanským zákoníkem k obohacení a zpřesnění úpravy ručení.

V případě zajištění prostřednictvím smluvní pokuty nebylo vždy jednoznačné, zda použít úpravu zakotvenou v OZ, či v ObchZ, a to vzhledem ke skutečnosti, že nebylo vždy zcela jasné, zda se hlavní právní vztah řídí OZ či ObchZ (totéž ovšem platilo i pro ručení). Ustanovení obsažená v NOZ tuto dvojkolejnost zcela odstranila a sjednotila úpravu tohoto právního institutu. Mimo to, nová úprava řadí smluvní pokutu mezi utvrzení dluhu a tím daleko lépe vystihuje její funkci, tj. posílení postavení věřitele jinou formou než zajištěním dluhu.

Nejvýznamnější změna spočívá v tom, že nová úprava již nepožaduje písemnou formu ujednání o smluvní pokutě, kterou však stanovoval jak OZ, tak i ObchZ. Nutno však podotknout, že absencí písemné formy se téměř nevýznamné transakční náklady mohou proměnit v náklady na dokazování, které již podstatné budou. Z důvodu

potenciálního obtížného dokazování před soudy nemohu tedy ústní ujednání o smluvní pokutě doporučit.

Nadále však zřejmě bude aplikovatelný nálezn Ústavního soudu, dle kterého ani nadále nebude možné smluvní pokutu ve spotřebitelských vztazích zakotvovat v rámci obchodních podmínek, ale přímo v textu samotné smlouvy.

Dalším přínosem NOZ je zakotvení institutu finanční záruky, jehož úprava však vychází z úpravy bankovní záruky ObchZ. Zatímco věcný obsah institutu zůstává nadále zachován, rozšířil se okruh subjektů, které tuto záruku mohou poskytnout. Důležité je však podotknout, že právě banka v tomto případě zaujímá pozici odborníka, zatímco laik této problematice zpravidla nerozumí a může to pro něj znamenat velké nároky. I přesto obsahuje nová úprava termín bankovní záruka pro případy, kdy je výstavcem banka, zahraniční banka nebo spořitelni a úvěrní družstvo.

Finanční záruka se podobá ručení, od kterého se však liší tím, že osoba, jež poskytne finanční záruku, může uplatnit jen takové námitky, které jsou v ní uvedeny (omezená subsidiarita). Tím je tedy její postavení horší oproti ručiteli. To samozřejmě může být nevýhodou pro slabší stranu, která nemá potřebné právní znalosti. Pokud jí např. nebude umožněno uplatnit námitku promlčení (protože to ve finanční záruce nebude výslovně uvedeno), nebude tuto námitku možné vznést.

Posledním ze zajišťovacích institutů, na který byla tato práce zaměřena, je zástavní právo. NOZ úpravu, která byla stanovena v ObchZ a OZ spíše upřesňuje a změny, které přinesl, vycházejí ze slovenské právní úpravy. Výhodou nové úpravy je poskytnutí vyšší volnosti stran při vytváření obsahu zástavní smlouvy. Za nejpřínosnější pokládám zakotvení komplexnější úpravy zástavního práva oproti úpravě původní, NOZ totiž výslovně a podrobněji upravuje zástavní právo k pohledávkám, obchodním podílům i cenným papírům. Novotou tohoto zákoníku je zastavení cizí věci v zastavárenském závodu a ujednání, které umožňuje věřiteli v zákonem stanovených případech a za podmínek stanovených zákonem si zástavu ponechat za libovolnou, nebo dopředu stanovenou cenu. Podrobnější úpravu než dosavadní OZ, nabízí NOZ také v oblasti zániku tohoto práva.

Za nejvýznamnější považuji skutečnost, že s nabytím účinnosti NOZ došlo k odstranění dualismu mezi občanským a obchodním zákoníkem, který v právní praxi představoval nemalé potíže.

Vzhledem k tomu, že v komparativní části této práce byl kladen velký důraz na zásadní rozdíly předchozí a nové úpravy zajištění závazkových právních vztahů, se domnívám, že tato komparace by mohla být přínosná pro laickou veřejnost, neboť dostatečně poslouží jako nástroj k orientaci v této problematice.

7. Summary and keywords

This Bachelor's Thesis has focused on the topic of „Security Institutes of Civil Law“. The said problems belong to the law of contract, which is a part of the civil material law.

The main purpose of this Bachelor's Thesis is to compare the previous legislation of security institutes of civil law with the legislation, which is represented with the new Civil Code issued as No.89/2012 Coll. This work deals with security institutes like a contractual fine, surety and lien. We can find a chapter about securing bills of exchange here too, because their fundamental part meets just this function now.

To create a clearly organized structure, this work is divided into chapters and sub-chapters. After the introduction there is a literature search, that contains the characterization of the contractual legal relationship and the definition of the basic concepts of the law of contract. This part of the work is useful for a reader's fast orientation and a general classification of problems.

In the second part of the literature search there are selected security institutes, that are used in the Czech law. The mission of this section is to explain the interpretation, so that the reader can form a coherent overview of the various forms of collateral obligations that were modified according to the Civil Code, the Commercial Code and the Labour Code till the 1st January 2014.

Individual sub-chapters of the comparative part are devoted to comparing of security institutes mentioned in the literature search from the standpoint of the legislation in effect prior to 1.1.2014, and from that date. Fundamental differences between the two compared treatments are highlighted in each of these sub-chapters.

The practical part continues these problems. Here we can find the process of the accounting of contractual penalties and interest rates for late payment. This chapter also deals with the definition of bills of exchanges from the standpoint of accountancy – their accounting and writing own bills and someone else's bills.

The final chapter contains a summary of all findings from previous chapters and evaluation of new legislation relating to management of contractual relations.

I have worked out this literature search using information from legal publications written by lots of authors, recommended literature, articles and comments to the Civil

Code. This issue is extensively covered in other legislation, so it was necessary to pay attention to the provisions of the Commercial Code and the Labour Code.

To form the comparative part, it was necessary to study the treatment of security institutes according to the previous Civil Code and the treatment of security institutes according to the new Civil Code.

The comparative part of this work puts big stress on the fundamental differences of the previous and new treatment of hedge funds. I believe, that this comparison could be beneficial for the general public. It could serve as a tool for orientation in these problems.

Keywords:

- security institutes,
- contractual fine,
- surety,
- lien,
- bill of exchange.

8. Seznam použitých zdrojů

8.1 Právní předpisy

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 191/1950 Sb. směnečný a šekový, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

8.2 Seznam knih

Bělina, M. a kol. (2012). *Pracovní právo*. 5. dopl. a přeprac. vydání. Praha: C.H.Beck.

Bezouška, P., & Piechowiczová, L. (2013). *Nový občanský zákoník: Nejdůležitější změny*. 1. vyd. Olomouc: ANAG.

Janků, M. a kol. (2010). *Základy práva pro posluchače neprávnických fakult*. 4. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C.H.Beck.

Janků, M. a kol. (2013). *Základy práva pro posluchače neprávnických fakult*. 5. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C.H.Beck.

Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol. (2001). *Občanský zákoník: Komentář*. 6. vyd. Praha: C.H. Beck.

Knappová, M., Švestka, J. a kol. (2002). *Občanské právo hmotné. Svazek II*. 3. akt. a dopl. vyd. Praha: ASPI.

Knappová, M., Švestka, J. a kol. (2002). *Občanské právo hmotné. Svazek I*. 3. akt. a dopl. vyd. Praha: ASPI.

Kovařík, Z. (2002). *Směnka jako zajištění*. 2. vyd. Praha: C.H.Beck.

Líbal, T. (2012). *Účetnictví: principy a techniky*. 2. vyd. Praha: Institut certifikace účetních, a.s..

Nečas, P. & Pospíšil, J. (2011). *Důvodová zpráva k NOZ*.

Revenda, Z. a kol. (2012). *Peněžní ekonomie a bankovníctví*. 5. vyd. Praha: Management Press.

Ryneš, P. (2012). *Podvojný účetnictví a účetní závěrka: Průvodce podvojným účetnictvím k 1.1.2012*. 12. akt. vyd. Olomouc: ANAG.

Součková, M a kol. (2001). *Zákoník práce: Komentář*. 3. vyd. Praha: C.H.Beck.

Štenglová, I., Plíva, S., Tomsa, M. a kol. (2003). *Obchodní zákoník: Komentář*. 8. vyd. Praha: C.H.Beck.

Štohl, P. (2010). *Učebnice účetnictví 2010: pro střední školy a veřejnost*. 2. vyd. Znojmo: Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s..

Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. (2009). *Občanský zákoník I. § 1 až 459: Komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck.

Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. (2009). *Občanský zákoník II. § 460 až 880: Komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck.

8.3 Elektronické prameny

Beránková, P. (2013). Zajištění dluhu ručením a finanční zárukou. [online]. In *Ihned.cz*. [cit. 2013-10-06]. Dostupné z: <http://bankovnictvi.ihned.cz/c1-59939550-zajisteni-dluhu-rucenim-a-financi-zarukou>.

Kučerová, D. (2013). Dohody o srážkách ze mzdy nově od roku 2014: Zaměstnavatelé si oddechnou. [online]. In *Podnikatel.cz*. [cit. 2013-10-13]. Dostupné z: <http://www.podnikatel.cz/clanky/dohody-o-srazkach-ze-mzdy-nove-od-roku-2014/>.

Smejkal, L. (2008). Jak zajistit nároky zaměstnavatele vůči zaměstnanci. [online]. In *Ipravnik.cz*. [cit. 2013-08-22]. Dostupné z: http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/txtexpresion_zaji%C5%A1t%C4%9Bn%C3%AD+v+pracovn%C3%ADm+pr%C3%A1vu/art_5771/rbsearchsource_articles/jak-zajistit-naroky-zamestnavatele-vuci-zamestnanci.aspx.

Sprinz, P. (2008). Smluvní pokuta jako zajišťovací institut soukromého práva. [online]. In *Epravo.cz*. [cit. 2013-08-24]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/smluvni-pokuta-jako-zajistovaci-institut-soukromeho-prava-55174.html>.

Vavrušková, M. (2012) Smluvní pokuta v pracovním právu. [online]. In *Vozáb & Co*. [cit. 2013-08-22]. Dostupné z: <http://www.vozab.com/36-smluvni-pokuta-v-pracovnim-pravu>.

9. Seznam obrázků

<i>Obrázek 1: Směnka vlastní.....</i>	50
<i>Obrázek 2: Postoupení směnky indosamentem.....</i>	51
<i>Obrázek 3: Směnka cizí.....</i>	51

10. Seznam tabulek

<i>Tabulka 1: Účtování úroků z prodlení a smluvních pokut v deníku.....</i>	43
<i>Tabulka 2: Účtování směnek k inkasu v deníku</i>	47
<i>Tabulka 3: Účtování směnky k úhradě v deníku</i>	48
<i>Tabulka 4: Účtování směnek v deníku</i>	49
<i>Tabulka 5: Účtování eskontu směnky v deníku</i>	54